

6€ **EUSKAL HERRIKO** *Natura*

154
ZENBAKIA 2025eko MARTXOA-APIRILA

Kultura eta Hizkuntza Politika Sailak
(Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak)
diruz lagundua

TASADAY HERRIA

KARIMOJONGAK

IGORROTEAK

IATMULEAK

ASMATAK

KENYAK

AGTAK

MBOTGOTEAK

KALLINGAK

JARAWAK

JALEAK

MELPAK

BAUPEAK

PUNANAK

HULAK

MEHATXATUTAKO HERRIAK

ESPECIES EXÓTICAS INVASORAS-ESPEZIE EXOTIKO INBADITZAILEAK

HORIEN SARTZEA EKIDIN!

Bisoi amerikarra

Panparen lumaduna

Floridako dortoka

Karamarro gorria

Liztor asiarra

araba álava
foru alundia diputación foral

ESPEZIE EXOTIKO INBADITZAILEEN HEDAPENA ARRISKUTSUA
DA BIODIBERTSITATEARENTZAT. EZ SARTU

EUSKAL HERRIKO
NATURA

IRAUNGITZEKO ZORIAN DAUDEN ESPEZIEAK DEFENDATZEKO ELKARTEA

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

KULTURA ETA HIZKUNTZA
POLITIKA SAILA

DEPARTAMENTO DE CULTURA
Y POLÍTICA LINGÜÍSTICA

Kultura eta Hizkuntza Politika Sailak (Hizkuntza
Politikarako Sailburuordetzak) diruz lagundua

ZURE NATUR ETA ZOOLOGIA
ALDIZKARIA

AURKIBIDEA

154.zk - 2025eko MARTXOA-APIRILA

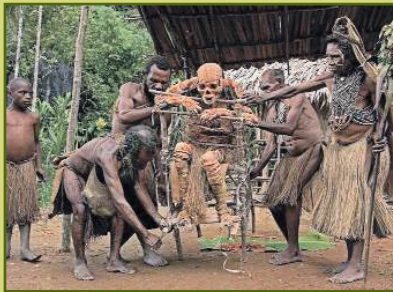
Herri indigenen eskubideen garaipena.....	4
Herri indigenen alde adierazpenak.....	5
Desagertzeko zorian dauden etniak.....	6
Inuita.....	8
Herria.....	9
Lakandona.....	10
Otabola.....	11
Dogona.....	12
Masaia.....	13
Zulua.....	14
Padaunga.....	15
Dania.....	16
Karimojongak.....	17
7 tribu.....	18
Igorroteak.....	20
Gorpuaren komtserbazioa.....	21

Agtak.....	22
Agten erlijioa.....	23
Iatmuleak.....	24
Eskultura ospetsuak.....	26
Asmatak.....	27
Ezkontza eta familia.....	28
Kenyak.....	30
Ezkontza eta ahaidetasuna.....	31
Baupeak.....	32
Errito-zeremoniak.....	33
Hulak.....	34
Hulu en unitate politikoak.....	35
Melpak.....	36
Punanak.....	38

Ezkondu-harremanak.....	39
Errito-Bizitza.....	39
Jarawak.....	40
Kallingak.....	44
Gazteentzako askatasunaren marjina.....	44
Kalinga emakumearen papera.....	45
Gizartearen lotura, aitaldeko taldeai.....	44
Mbotgoteak.....	46
Hileta-errito konplexua.....	47
Jaleak.....	48
Herriska txikiak.....	50
Tasaday herria.....	51

EUSKAL HERRIKO
NATURA

Zuzendaria: Fernando Pedro Pérez.
Erredakzio-burua: Ruben B. Caballero.
Kolaboratzaileak: Nerea Urtaran, Miren Alustiza, Oskar Azkona, Jon Lopez, Kepa Murua,
Jon Zubiri, Elena Azkarreta, Xabier Aramburu, Kepa Alustiza.
Argazkilaritza-taldea: Edurne Urkizu, Aitor Zubizarreta, Xabier Urreta, Izaskun Loidi.
Maketatzailea: Cristina Urionabarrenetxea.
Legezko gordailua: BI-2452-02.
ISSN: 1695-4645 Aleak: 2.000

Erredakzioa:
Av. Madariaga, nº. 47-6º C - Esc.1 - 48014 BILBAO.
Tel: (94) 4 75 28 83. e-maila: adeve1991@gmail.com

Argitaratzailea:
Iraungitzeko Zorian Dauden Espezieak
Defendatzeko Elkartea.

EHAA-1996ko otsailak 7, asteazkena.
3/1996 DEKRETUA, urtarrilaren 9koa, Elkartea
herri-onurakoa dela aintzatesten duena.

HARPIDETZA-ORRIA

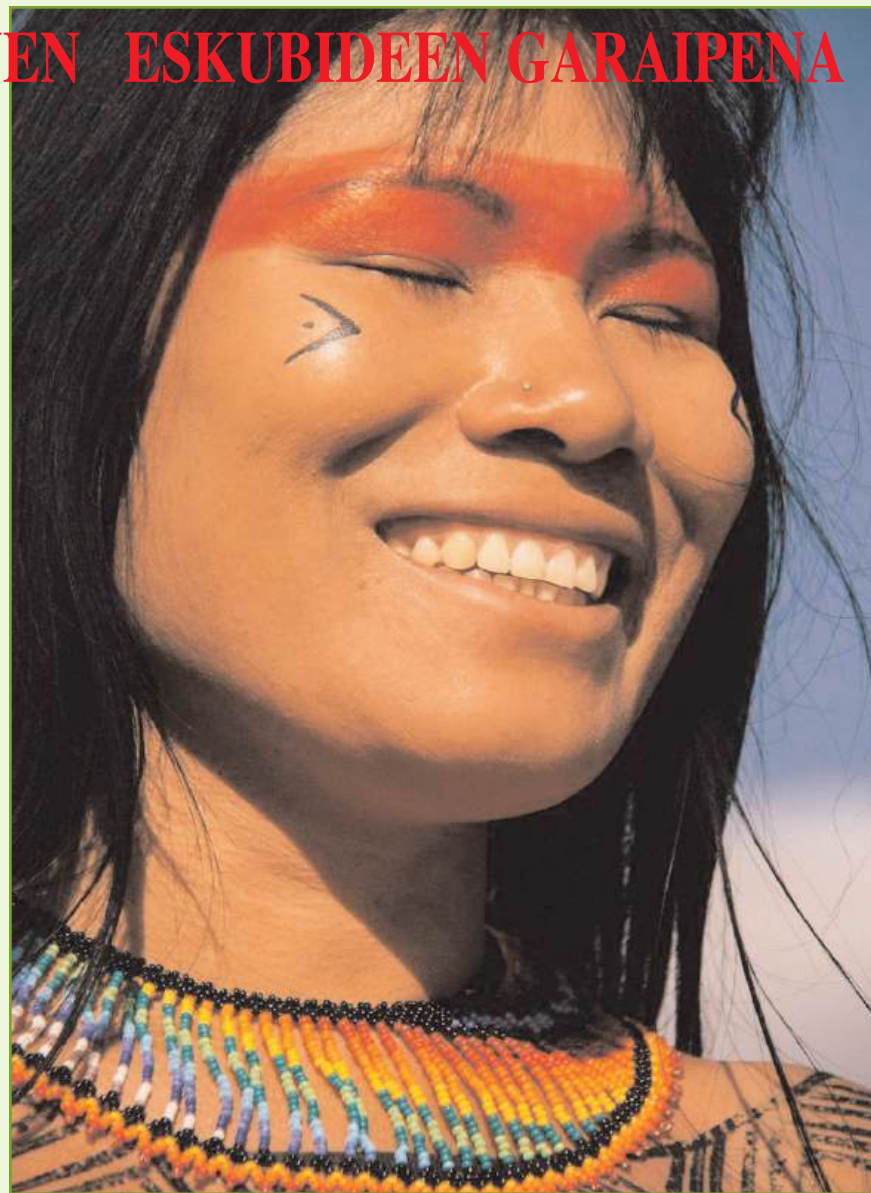
Urteko kuota: Hamabi ale urtean: 36 euro. TLF: 94 475 28 83

HERRI INDIGENEN ESKUBIDEEN GARAIPENA

XX. mendearen hasieran herri indigenen defentsarako mugimendua egituratzen hasi zen, beren lurak eta eskubideak nola kendu zizkieten, gisa pasiboz begiratu ondoren, Mendebaldeko zibilizazioarekin lehenengo kontaktua gertatu ondoren.

OIT (Lanaren Nazioarteko Organizazioa) nazioarteko organismo lehenengoetarikoa bat izan zen, zeinek eskubide indigenen aldeko arauak egin baitzuen. 1921 urtetik Organismo honek *"Langile indigenei"* buruzko ikasketak egiteari hasi zizkion, eta gero hitzarmen batzuk berretsi zituen, adibidez *"50 Hitzarmena"* zeinek, 1936 urtean *"Langile indigenen erreklutatzearen sistema bereziei buruz"* kontua baitu, *"64 Hitzarmena"*, 1936 urtean, *"Langile indigenen lanaren kontratu zehatzei buruz"* eta *"65 Hitzarmena"*, zeinek *"Langile indigenen kontrako zehapen penalei buruz"* lanaren kontratua ez betetzeagatik kontua baitu. Beste agindutako hitzarmen batzuk 86 izan ziren, 1955 urtean, honek *"Langile indigenen lanaren kontratuen gehienezko iraupena"* arautu zuen.

1956ko ekainaren 26an, OIT-ek *"107 Hitzarmen ospetsua"* erredaktatu zuen *"Menpekotasun gabeko Herrialdeetako Populazio indigenen babesa eta integrazioari buruzkoa"* eta 1989 urtean, *"196 Hitzarmena"* erredaktatu zuen, Menpekotasunik gabeko Herrietan indigenei eta tribalei buruz, gaur egun internazionalki onar-

tuena da.

ONU sortu ondoren, 1945 urtean herrialde batzuek herri indigenen eztabaida sartu nahi zuten, Boliviaren kasuan bezala 1948 urtean, baina 1969 urte arte ONU-k herri hauetan interesatzeari ez zion eman. Urte honetan, azpibatzerdiak txosten bat ezagutu zuen (arrazagatik diskriminazioa ikasi zuen ikasle bereziak esan zion) txosten honetan hartu behar izango genituzkeen herri indigenak babesteko neurriak agertu ziren.

1975 urtean ONU-k lanaren talde bat sortu zuen Txileko giza eskubideen egoera ikertzeko, talde honek populazio indigenen egoera aztertu zuen.

Arrazismo eta arrazagatik diskriminazioaren kontrako Munduko Konferentzia, Ginebran 1978 urtean ospatua, adierazpen bat hartu zuen zeinek nazional etniko gutxien buruzko aipamenak baitauzka. Hurrengo urtean, Ginebran Konferentziarik garrantzitsuenetarikoa bat egon zen, han herri indigenek parte hartu zuten eta *"Herrien eta Jende Indigenen Defentsarako Printzipioen Deklarazio Laburra"* ONU-ren barruan lehenengo konferentzia izan zen zeinek indigenen gaiei lehentasuna eman baitzien eta ONU-ren barruan indigenen sartzearen hasiera markatu baitzuen. Bere ospakizuna eginez geroztik, nazioarteko parean, Herri Indigenen

Munduko Batzordea sortu zen eta Amerika Latindarraren parean, Herri Indigenen Eskualdeko Koordinatzailea eta Hego Amerikako Batzordea.

Herri indigenen alde adierazpenak

Baina mugimendu indigenaren benetako jaiotzea azken hiru hamarkadan egon da eta bere indarra gero eta handiagoa da. Urte hauetan adierazpen asko egin dira herri indigenen onarpenaren alde, Barbados-eko Adierazpen bezala (haietarikoa lehengoa, 1971 urtean gertatu zela), Kari Oka-ko Adierazpena, 1992 urtean, Herri Indigenen Eskubide Intelektual eta Kulturalen Mattatua-ko Adierazpena, 1993 urtean, Copenhagen-ko Adierazpena, 1996 urtean, Kuna Kalako Adierazpena, 1998-an. Herri indigenen eskubideen mugimenduaren aldeko aurreratze geldiezinen ondorioz, 1993 ko abenduaren 21 ean, ONU-ren Batzorde Nagusiak Munduko Herri Indigenen hamarkada adierazi zuen, 1993 ko abenduaren 10 tik 2004 ko abenduaren 10 era indarrekoa izango zela, eta modu berean, Mundialaren parean Munduko Populazio Indigenen Nazioarteko Egunaren ospakizuna, abuztuaren 9 an ezarrita geratu zela.

Eztabaidagai Indigenetarako Nazio Batuetako Foro Iraunkor baten Eraikuntza

1998 Urtean, ONU-ren Giza eskubideen Batzordeak lanaren talde bat ezartzea erabaki zuen, Nazio Batuetako sisteman proposamen berriak egiteko Nazio Indigenentzako foro iraunkoraren ezarpen posibleari buruz. Urte batzuk lan egin ondoren, 2001eko Maiatzaren 28 an, ONU-k eztabaida indigenentzako foro iraunkor baten sorkuntza aprobatazen zuen, ia-ia urte bat pasa ondoren, 2002 ko maiatzaren 13 an, New York-eko ONU-ren egoitzan ospatu zen bilera batean ofizialki inauguratua geratu zen.

Herri indigenen gura handienetarikoa bat errealitatea zen jadanik. Dena den, paperetan bildurik ez dauden herri hauen bidezko eskubide historikoen onarpenerako bide luzea dago.

DESAGERTZEKO ZORIAN DAUDEN ETNIAK

Nahiz eta esperientzia gabeko pertsona baten begietan herri indigenak eta gutxien etnikoak gutxi direla iruditu, egia da bere kopurua garrantzitsua dela: 300 milioi pertsona baino gehiago dira, Munduko populazioaren %6 a gutxi gora-behera. Dena den, garrantzitsuen iruditu behar zaiguna da praktikatzeko dituzten sistema politiko, ekonomiko eta sozialen ugaritasuna: Antropologoen ustez 5000 kultura desberdin, bost kontinenteetako 105 herrialdetan banaturik. Adituen ustez, honek geure planetaren kultura-aniztasunaren %90 a erakusten du. Badaude herri ehitariak eta biltzaileak, Brasileko Kapaioak bezala, eta artzaintza praktikatzeko duten herriak, Etiopiako Iparraldeko Afarrek bezala. Beste batzuek txandakako laborantza egiten dute, Filipinetako Kalingek bezala, edo nekazari sedentarioak, Andeak-ko Ketxuak bezala. Sherpa familia batzuen, emakume bakar batek senar batzuk dauzka, ordea, tuaregek egitura ia-ia feudalak erabiltzen dute. Kanadako inuiten ohituraren arabera ez zituzten beren hilak lurperatzen, harriekin estaltzen zituzten baino. Aitzitik Amazoniako lanomami indiarrek hildakoen hausterrak jan nahi dituzte.

Herri indigenen finkatzen zaizkien ororen elementuak

Antropologoei hain desberdin herri

hauek guztiak saku berberan sartzen uzten dizkien izendatzaile komunak, izan ere arau komun bezala, Estatu atzerri-tarrendandik konkistatua izan baino lehen, lurralde batean bizi zen komunitateari, indigenaren kalifikatzailea ematen zaio. Modu honetan talde etniko batzuk bazterturik geratzen dira: Europan ijitoak, eta Asia Txikian kurduak, izan ere berezko ohiturak zituzten, baina ez ziren eskualde bateko biztanle bakarrik.

Herri indigenek ere amankomunean dituzte: naturarekin kontaktua eta ondasun komunari gorentasuna ematen diotela. Azken honek azalpena oso erraza du, ohianan, basamortuan edo Artikoan bizi diren taldeentzat batez ere, izan ere loturik badaude beren biziraupena bakarrik berma dezakete. Eta elkartasuna ez da bakarrik elkarrekin ehiza egitea, elkarrekin lursail bat laboratzea edo gaixotasun bat egotekotan elkarrekin laguntzea, baizik eta eguneroko bizitzaren gauza guztietara eramaten da: jaietan edo erlijio-errietoetan.

Naturarekin bere harremanari dagokionez, urrezko araua berbera izan ohi da: aprobetxatu baina ez ustiatu.

Egia biribila da, non bizi diren ingurunearen menpean dauden gizarteek badakiela (belaunaldiz poderioz) zenbat jenderi lurralde batek janaria eman diezaión. Larreak, baratzeak edo ehizarako aldeak agortzen direnean, haiek alde egiten dute

aldeak berez berreskuratzeko eta beste lurralde emankor bat bilatzen dute.

Edo txandakako nekazaritza dabilta, Birmaniako eta Thailandiako karenek egiten duten bezala. Herri honek basikoki lehorreko arroza jaten du, urtero lursail desberdin batean landu ohi duela, eta ez dute berriro lantzen zazpi urte pasa arte. Beste adibide bat nola ohiturak taldearen onerako diren, Brasileko turkanoengan ikus daiteke, haiek funtsezki arrantzaz bizi dira. Haien zat errekako alde batzuk tabu dira izan ere hantxe beren arbasoak lasaitzen dira. Kondairak esaten du bizirik daudenek debekatutako lekuak ez badituzten errepetatzen, hildakoek arrainak eramango dituzte. Ondorio praktikoa da, arrainek beti erruntzeko leku lasaiak edukitzea, honela arrantza inoiz ez da eskas izango.

Nolanahi ere, herri indigenei definitzen zaien elementu komun hauek, malgutasunez interpretatu behar da. Adibidez, indigenentzat hartzen jarraitzen zaien Iparraldeko indioei edo Australiako aborigen hiritarrei, nahiz eta haietarikoz batzuk naturan edo naturaz bizi ez, eta beren arbasoen izpiritu solidarioaren parte galduta.

Bizi diren lekuetan beren kopuruari dagokionez esan daiteke, ia-ia kasu guztietan indigenak gutxienak direla. Normalean populazioaren %1 a eta %10 aren artean daude. Kanadan, adibidez, %4a dira, Australian %2 a, Brasileko eta Bangladeshen %1 a, eta Indian %7 a.

EEBB-etan gutxienagoak dira, hementxe indioak, lehenengo sortzaileak, bakarrik %0'5 a dira, edo Suedian, non bakarrik Laponiarren %0'1 a baitaude.

Hego eta Ertamerikako herrialde batzuetan, egoerak beste itxura bat dauka. Honela, salvadortarren % 21 a indigenak dira, eta Guatemalan proportzioak %50 a hartzen du. Ekuadorren ere %21 a irudikatzen dira, Perun %40 a, eta Bolivian %65 a arte, Groenlandia kopuru hau handitzen da, %90 a. Eta Asiako herrialde batzuetan indigenen kopurua

harrigarria da, Txinan adibidez, 55 talde daude eta haien barruan 96 milioi pertsona, Txinako populazio osoaren %8 a, edo Indian, non 51 milioi baitira.

Afrikako kontinentea

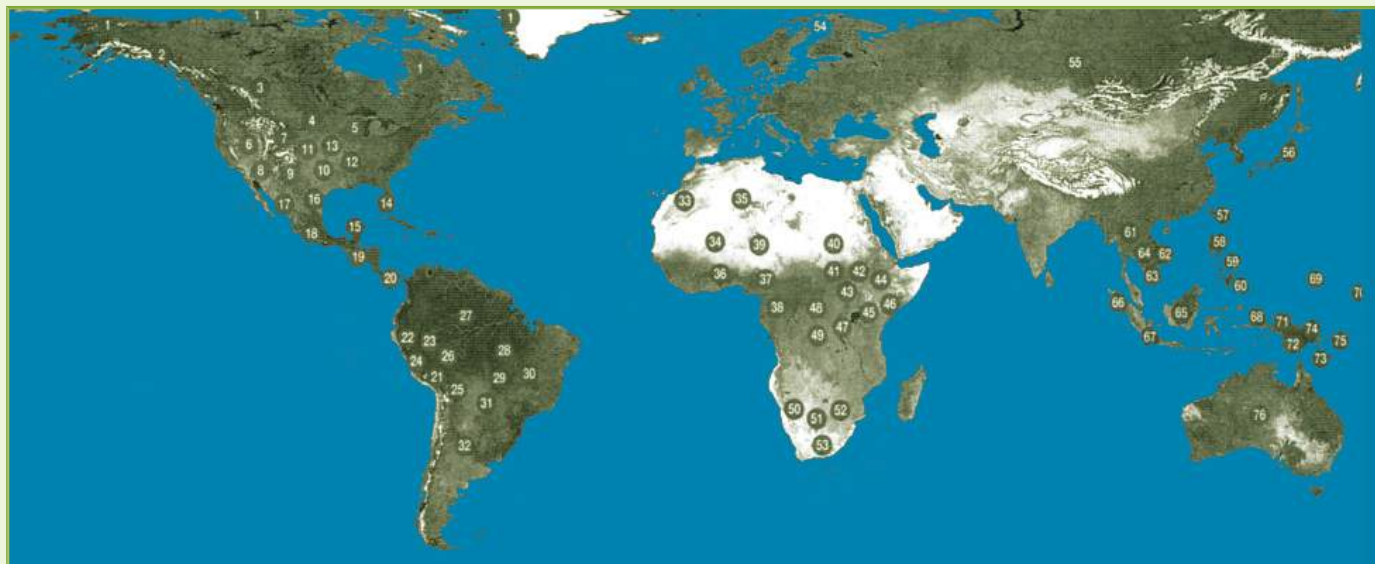
Afrikako kontinentean zifrak kalkulatzeko oso zaila da. Garai koloniala bukatu zenean, 1950 urtean gutxi gora behera, Europako potentziek kontinentea zatitu zuten, eta Estatu subiranoak eratu zituzten (mendebaldeko era bezala). Eskuarki, herrialde jaiotza berri hauetan, zenbaki-gehiengoak ziren etnia indigenek poterea hartu zuten eta ordurako beren Europako

administratzaileen bizimodua eta ohiturak hartutak zituzten jadanik. Honek talde haiekin (beti gutxienak) istiluak sortu zituen, izan ere haiek betiko bizimodua nahi zuten, Hego Afrikako boskimanoen kasuan bezala, Zaireko pigmeoak, edo Saharako basamortuaren nomadak. Horregatik Nazioarteko Organizazioek, Herri Indigenen Batzorde Mundialek bezala (World Council of indigenous Peoples) herri autoktonoen zerrendan sartzea erabaki zuten, bakarrik betiko eskema poli-

tikoa, soziala, eta ekonomikoak bizi izaten jarraitzen duten herriei (bazeudenak kolonizazioa baino lehen). Nabardura hau eginda, gaur egun Indigenaren kopuruak Afrikan 46 milioi pertsona du.

Julian Burger-ren sailkapenaren arabera (Nazio Batuetako aholkularia gai hauetan eta Filosofian doktorea) bere liburuan -"Aborigenes"-, laugarren mundukoa dira aborigenak, mundu hau beste munduetatik (industrializatua, sozialista-ohia eta garapen-bidean dagoena) desberdintzen da gauza batean: haien zatiko lurra herriarena da, aitzitik indigenen-tzat herria lurrarena da.

IPAR AMERIKA: Inuita (1), Atapaskoa (2), Slabea (3), Siouxa (4), Stonia (5), Navajoa (6), Hopia (7), Apatxea (8), Indioak-herria (9), Tiwa (10), Cheyenne Delakoa (11), Komantxea (12), Kiowa (13) Seminola (14).

ERTAMERIKA: Lakandona (15), Tarahumara (16), Otomia (17), Totonakoa (18), Maia (19), Kuna (20).

HEGO AMERIKA: Ketxua (21), Otobalao (22), Jibaroa (23), Urua (24), Tarabukenoa (25), Nihamwoa (26), Anomamia (27), Kapaioa (28), Kamaiura (29), Txukarramea (30), Mekorontirea (31), Maka (32).

AFRIKA: Bereberea (33), Dogona (34), Tuarega (35), Ashantia (36), Ioruba (37), Ougila (38), Fulbea (39), Nuba (40), Dinka (41), Afarra (42), Girama (43), Pokota (44), Masaia (45), Turkana (46), Karamojonga (47), Twa (48), Banbutia (49), Himba (50), Boskimanoa (51), Ndebelea (52), Zulia (53).

EUROPA: Samia (54).

ASIA: Tuwinea (55), Ainua (56), Amia (57), Barama Hugaroa (58), Igorota (59), Kalinga (60), Akha (61), Meoa (62), Iaoa (63), Padaung (64), Ibana (65), Punana (66), Yalia (67), Asmat (68), Gagila (69), Ponapea (70), Dania (71), Hulua (72), Trobianda (73), Aborigena (74), Maoria (75), Una (76), Zoea (77), Awa (78), Awa (80).

DESAGERTZEKO ZORIAN DAUDEN ETNIAK

INUITA
(Kanada) 1

Populazioa: 150.000

Bizimodua: arrantzaiak, ehiztariak, tranpa-jartzaileak.

Mehatxatuak: ingurune-degradazioa, meatzaritza, maniobra militarrek.

ATAPASKOA
(Kanada / EEBB) 2

Populazioa: 390.000 Kanadako indiarren.

Bizimodua: biltzaileak, tranpa-jartzaileak, ehiztariak.

Mehatxatuak: ingurune-degradazioa.

SALBEA
(Kanada/ EEBB) 3

Populazioa: 350.000 Kanadako Indiarren zati bat eta 1'5 milioiren Estatubatuarren zati bat.

Bizimodua: ehiztariak eta biltzaileak.

Mehatxatuak: ingurune-degradazioa.

SIUXXA
(EEBB) 4

Populazioa: beren jatorrizko lurraldeetan 170.000.

Bizimodua: lehen ehiztariak eta biltzaileak, orain baserritarrak edo hiritarrak.

Mehatxatuak: ingurune-degradazioa.

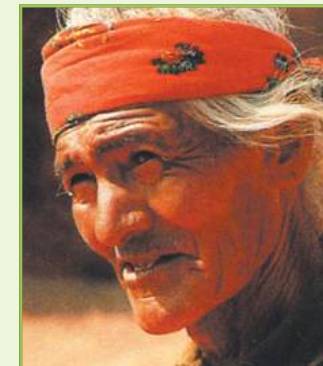

STONIA (EEBB) 5

Populazioa: 14.600.

Bizimodua: hiritarrak, baserritarrak.

Mehatxatuak: kultura-hondamena, arrazakeria, ingurune - degradazioa.

NAVAJOA
(EEBB) 6

Populazioa: 298.000
Bizimodua: lehen ehiztariak eta biltzaileak, orain baserritarrak eta nekazariak.

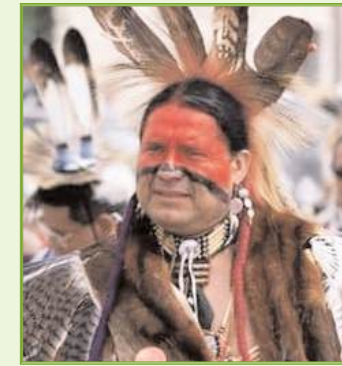
Mehatxatuak: meatze-proiektuak uranioa ateratzeko.

HOPIA (EEBB) 7

Populazioa: 23.500
Bizimodua: lehen ehiztariak eta biltzaileak, orain hiritarrak, nekazariak edo baserritarrak.

Mehatxatuak: langabezia, delinkuentzia, meatze-proiektuak.

APATXEA (EEBB) 8

Populazioa: 6.000
Bizimodua: lehen ehiztariak eta biltzaileak orain hiritarrak edo ganaduzaleak.

Mehatxatuak: arrazakeria, kultura-hondamena, turismoa.

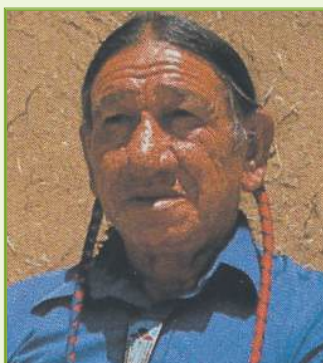

HERRIA (EEBB) 9

Populazioa: 40.000

Bizimodua: lehen ehiztariak eta biltzaileak orain hiritarrak edo ganaduzaleak.

Mehatxatuak: arrazakeria, kultura-hondamena, turismoa.

TIWA
(EEBB) 10

Populazioa: 9700

Bizimodua: hiritarrak, baserritarrak.

Mehatxatuak: kultura-hondamena, arrazakeria, kutsadura.

CHEYENNE
(EEBB) 11

Populazioa: 20.900.

Bizimodua: hiritarrak, baserritarrak.

Mehatxatuak: kultura-hondamena, turismoa, langabezia, delinkuentzia.

KOMANTXEA
(EEBB) 2

Populazioa: 17.000.

Bizimodua: herritarrak eta baserritarrak.

Mehatxatuak: kultura-hondamena, turismoa, langabezia eta delinkuentzia.

KIOWA
(EEBB) 13

Populazioa: 12.000.

Bizimodua: herritarrak eta baserritarrak.

Mehatxatuak: kultura-hondamena, turismoa, langabezia.

SEMINOLA
(EEBB) 14

Populazioa: 600.

Bizimodua: hiritarrak, baserritarrak eta nekazariak.

Mehatxatuak: kultura-hondamena, meatze-proiektuak.

LAKANDONA
(MEXIKO) 15

Populazioa: 1.100
Bizimodua: baserritarak eta nekazariak.
Mehatxatuak: turismoa, arrazakeria, nazio-bizitzaren kanporatzea, lur-galtzapena.

TARAHUMARA (MEXIKO) 16

Populazioa: 50.393.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, baserritar nomadak.
Mehatxatuak: errepideen eraikuntza, lurraldeetako inbasioak, desnutrizioa.

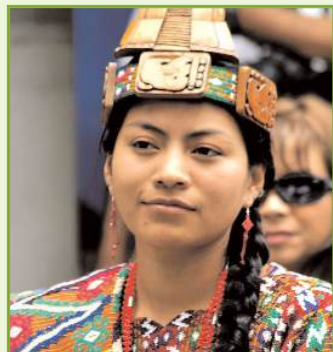
OTOMIA
(MEXIKO) 17

Populazioa: herrialdeko 8 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: baserritarak, nekazariak, txandakako laborariak.
Mehatxatuak: arrazakeria, nazio-bizitzaren kanporatzea, lur-galtzapena.

TOTONAKOA
(MEXIKO) 18

Populazioa: herrialdeko 2 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: baserritarak, nekazariak, txandakako laborariak.
Mehatxatuak: arrazakeria, nazio-bizitzaren kanporatzea, lur-galtzapena.

MAIA
(GUATEMALA / MEXIKO) 19

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: baserritarak, nekazaritzak, laborariak.
Mehatxatuak: lur-galtzapena, nazio-bizitzaren kanporatzea, kultura-hondamena.

KUNA
(PANAMA) 20

Populazioa: 60.000
Bizimodua: ehiztariak,

biltzaileak, arrantzaleak, tranpa-jartzaileak.

Mehatxatuak: ustiapena, arrazakeria, kultura-hondamena.

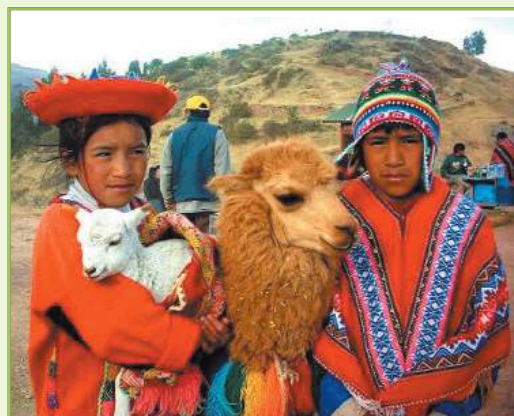

KETXUA
(BOLIVIA, PERU) 21

Populazioa: 2,5 milioi.

Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, arrantzaleak, tranpa-jartzaileak.

Mehatxatuak: ustiapena, arrazakeria, kultura-hondamena.

OTABALOA
(EKUADOR) 22

Populazioa: 41.718.

Bizimodua: nekazariak eta baserritarak.

Mehatxatuak: beren lurreetako inbasioak, kultura-hondamena.

TARABUKENOA
(BOLIVIA) 25

Populazioa: 8.700.

Bizimodua: txandakako laborariak, artzainak, baserritarak.

Mehatxatuak: kultura-hondamena, txirotasuna, ustiapena.

NIHAMWOA
(PERU) 26

Populazioa: 14700.

Bizimodua: txandakako laborariak, artzainak, baserritarak.

Mehatxatuak: kultura-hondamena, txirotasuna, ustiapena.

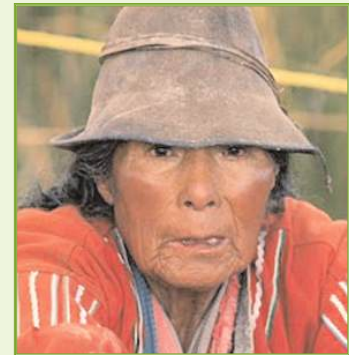

JIBAROA
(EKUADOR) 23

Populazioa: 383.

Bizimodua: baserritarak.

Mehatxatuak: Kolonoek eta Petrolio konpainiek egin duten lurreetako inbasioa.

URUA (PERU) 24

Populazioa: 589.

Bizimodua: baserritarak, nekazariak eta artzainak.

Mehatxatuak: lurrik eza, giza-eskubideen haustea.

IANOMAMIA
(BRASIL/ VENEZUELA) 27

Populazioa: 45.000

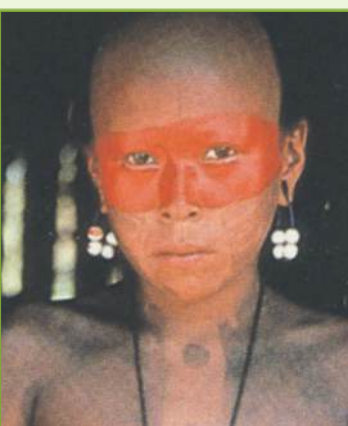
Bizimodua: nekazariak, biltzaileak eta ehiztariak

Mehatxatuak: militarizazioa, deforestazioa, garimpeiroak.

KAIAPOA
(BRASIL) 28

Populazioa: 4.000
Bizimodua: baserritarak, biltzaileak eta ehiztariak.
Mehatxatuak: ingurune-degradazioa, deforestazioa, meatze-proiektuak, urtegiak.

TXUKARRAMAEA
(BRASIL) 30

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: baserritarak, biltzaileak, eta ehiztariak.
Mehatxatuak: deforestazioa, meatzaritza, urtegiak, lurraldeetako liskarrak.

KAMAIURA
(BRASIL) 29

Populazioa: zehaztugabea.

Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, nekazariak, arrantzaleak eta tranpa-jartzaileak.

Mehatxatuak: beren lurreetako inbasioak kolonoengatik.

MEKRONOTIREA
(BRASIL) 31

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: baserritarak, biltzaileak, eta ehiztariak.
Mehatxatuak: deforestazioa, urtegiak, meatzaritza, lurraldeetako liskarrak.

MAKAIA
(PARAGUAY) 32

Populazioa: herrialdeko 100 000 indigenen zati bat.
Bizimodua: nekazariak eta baserritarak.
Mehatxatuak: Erlijio-sektak, kolonizazio-proiektuak.

BERBEREA
(MAROKO) 33

Populazioa: herrialdeko 250 000 indigenen zati bat.
Bizimodua: nekazariak eta baserritarak.
Mehatxatuak: Erlijio-sektak, kolonizazio-proiektuak.

DOGONA
(MALI) 34

Populazioa: 400.000-800.000.
Bizimodua: artzainak, biltzaileak, ehiztariak.
Mehatxatuak: idortea, ingurune-degradazioa, ezegonkortasun politikoak.

TUAREGA
(MALI / ARGELIA / LIBIA / NIGER / BURKINA FASO) 35

Populazioa: 3.000.000
Bizimodua: artzain nomadak.
Mehatxatuak: idortea, gerrillak, egonetarako programak.

ASHANTIA
(GHANA) 36

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: biltzaileak, ehiztariak, tranpa-jartzaileak, arrantzaleak.
Mehatxatuak: ustiapena, nekazaritza estentsioa, deforestazioa.

IORUBA
(NIGERIA) 37

Populazioa: herrialdeko 8 milioi indigenen zati bat.
Bizimodua: artzainak (baina orain ez dira nomadak).
Mehatxatuak: ingurune-degradazioa, kultura-hondamena.

OUGILA
(KAMERUN) 38

Populazioa: 170 000
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, arrantzaleak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, turismoa, deforestazioa.

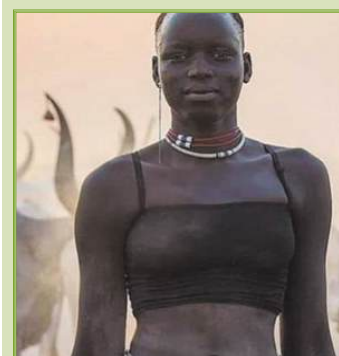
FULBEA
(NIGER) 39

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: artzainak, biltzaileak eta ehiztariak.
Mehatxatuak: idortea, ingurune-degradazioa (desertifikazioa), militarizazioa, kultura-hondamena.

NUBA
(SUDAN) 40

Populazioa: 500.000
Bizimodua: baserritarak, ehiztariak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: gobernuak egiten duen garbitasun etnikoa, gosete, gerra zibila.

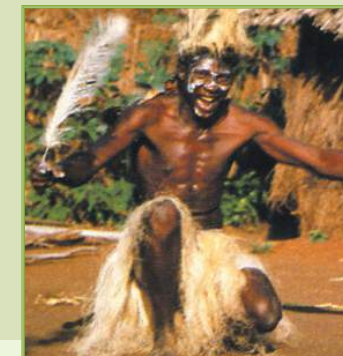
DINKA
(SUDAN) 41

Populazioa: 4,5 milioi.
Bizimodua: artzain erdi-nomadak.
Mehatxatuak: militarizazioa, herrialdean gerra zibila, egonetarako gobernu-programak.

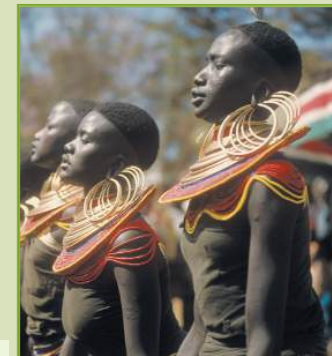
AFARRA
(ETIOPIA) 42

Populazioa: 2,5 milioi.
Bizimodua: artzain erdi-nomadak.
Mehatxatuak: militarizazioa, herrialdean gerra zibila, egonetarako gobernu-programak.

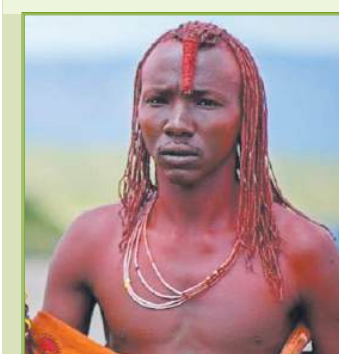
GIRAMA
(KENIA) 43

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: artzainak, ehiztariak, biltzaileak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: turismoa, kultura-hondamena, militarizazioa, beren lurraldeetako kolonizazioa.

POKOTA
(KENYA) 44

Populazioa: zehaztugabea.
Bizimodua: artzainak, ehiztariak, biltzaileak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: turismoa, lurraldeetako inbasioak, militarizazioa, kultura-hondamena.

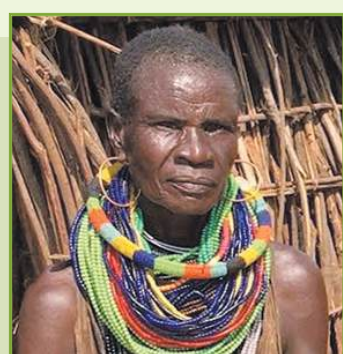
MASAI
(KENYA / TANZANIA) 45

Populazioa: 800.000
Bizimodua: artzainak, baserritarak eta ganaduzaleak.
Mehatxatuak: lur galdutak, animalientzarako erreserba bihurturik, turismoa.

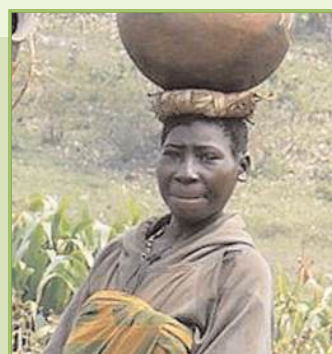
TURKANA
(KENYA) 46

Populazioa: 926.976.
Bizimodua: artzainak, ehiztariak, biltzaileak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: turismoa, militarizazioa, kultura-hondamena.

KARAMOJONGA
(UGANDA) 47

Populazioa: 1.094.100.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, tranpa-jartzaileak, arrantzaleak, baserritarak.
Mehatxatuak: ingurune-degradazioa, gerrilla, ma-niobra militarrik.

TWA
(RUANDA / ZAIRE / KAMERUN / GABON) 48

Populazioa: eskualdeko 150.000 pigmeo indigenen zati bat.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, artzain nomadak.
Mehatxatuak: lurraldeetako inbasioak.

BANBUTIA
(ZAIRE) 49

Populazioa: 160.000 tribu bakoitzean banaturik.
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, artzain nomadak.
Mehatxatuak: esplotazioa, lurraldeetako inbasioak, desforestazioa.

HIMBA
(NAMIBIA) 50

Populazioa: 20.000-50.000.
Bizimodua: artzaintzak, biltzaileak eta ehiztariak.
Mehatxatuak: lurraldeetako inbasioak, eskualdeko militarizazioa, meatze-proiektua.

BOSKIMANOA
(BOSTWANA / NAMIBIA /
HEGOAFRIKA) 51

Populazioa: 100.000
Bizimodua: ehiztariak,
biltzaileak, arrantzaleak.
Mehatxatuak: lurralde-
tako inbasioak, gerra zibi-
lak, meatzaritza.

NDEBELEA
(ZIMBABWE) 52

Populazioa: zehaztu-
gabea.
Bizimodua: ehiztariak,
arrantzaleak, biltzaile-
ak, tranpa-jartzaileak.
Mehatxatuak: desfores-
tazioa, militarizazioa, lu-
raldeetako inbasioak.

ZULUA
(HEGOAFRIKA) 53

Populazioa: zehaztu-
gabea.
Bizimodua: hiritarrak,
ehiztariak eta biltzaileak.
Mehatxatuak: kultura-
hondamena, tribuen
gerrak, giza-eskubide-
en haustea, txirotasuna.

SAAMIA
(LAPONIAKOA) (FINLANDIA/
SUECIA / NORUEGA) 54

Populazioa: 50.000-
100.000
Bizimodua: elur-oreinen
ehiztari eta artzain hiritar-
rak.
Mehatxatuak: kultura-
hondamena, turismo,
base militarrek.

TUWINE
(SIBERIA) 55

Populazioa: 70.000
Bizimodua: elur-orei-
nen ehiztari eta artzain
hiritarrak.
Mehatxatuak: kultura-
hondamena, turismo,
base militarrek.

AINUA
(JAPONIA) 56

Populazioa: 55.000
Bizimodua: hiritarrak,
industri-ekonomia
nagusiaren menpean
daude.
Mehatxatuak: arraza-
keria, kultura-honda-
mena.

AMIA
(TAIWAN) 57

Populazioa: herrialde-
ko 300.000 indigenen
zati bat.
Bizimodua: nekaza-
riak eta baserritarrak.
Mehatxatuak: txirotasuna,
langabezia, es-
plotazioa.

BARAME HUGAROA
(FILIPINAK) 58

Populazioa: 15.000.
Bizimodua: arrantzaleak,
txandakako laborariak, ba-
serritarrak.
Mehatxatuak: desforesta-
zioa, meatze-proiektuak,
urtegiak.

IGORROTEA
(FILIPINAK) 59

Populazioa: 650.000
Bizimodua: ehiztariak,
biltzaileak, arrozeko
laboreak.
Mehatxatuak: meha-
tze-proiektuak, urte-
giak, turismoa, baso-
ustiapenak.

KALINGA
(FILIPINAK) 60

Populazioa: 229.570.
Bizimodua: arrantzaleak,
txandakako laborariak, ba-
serritarrak.
Mehatxatuak: urtegiak,
desforestazioa, meatze-
proiektuak.

AKHA
(THAILANDIA) 61

Populazioa: 100.000
Bizimodua: nekazariak
(opio-belarrezko labo-
rantzak).
Mehatxatuak: eskualde-
ko militarizazioa, desfo-
restazioa, kultura-honda-
mena.

MEOA
(KANBODIA / LAOS
VIETNAM) 62

Populazioa: 1.000.000
Bizimodua: nekaza-
riak, txandakako labo-
rariak, baserritarrak.
Mehatxatuak: lurrik
eza, gerra zibila, desfo-
restazioa, giza-eskubi-
deen haustea.

IAOA
(THAILANDIA) 63

Populazioa: herrialdeko
200.000 indigenen zati
bat.
Bizimodua: nekazariak
eta baserritarrak.
Mehatxatuak: desfores-
tazioa eta eskualdeko
militarizazioa.

PADAUNGA
(BIRMANIA) 64

Populazioa: 8.000.
Bizimodua: txandaka-
ko laborariak.
Mehatxatuak: militari-
zazioa, giza-eskubideen
haustea.

IBANA
(MALAYSIA) 65

Populazioa: herrialde-
ko 1 milioi indigenen
zati bat.
Bizimodua: txanda-
kako laborariak.
Mehatxatuak: militari-
zazioa, giza-eskubide-
en haustea.

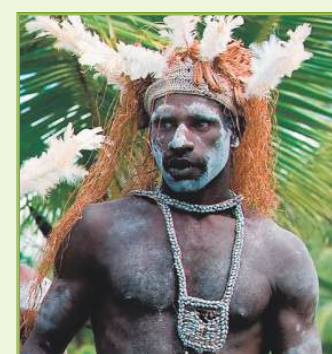
PUNANA
(INDONESIA) 66

Populazioa: 86.000.
Bizimodua: txandakako
laborariak, biltzaileak.
Mehatxatuak: turismoa,
meatzaritza, giza-eskubi-
deen haustea.

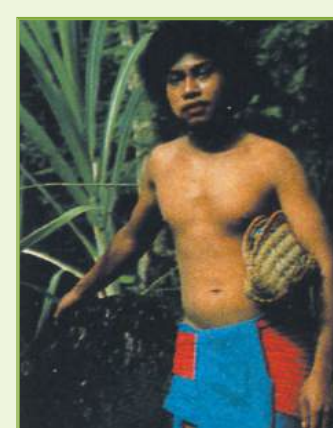
IALIA
(INDONESIA) 67

Populazioa: 65.000.
Bizimodua: ehiztariak,
biltzaileak eta arrantzai-
leak.
Mehatxatuak: desfores-
tazioa, giza-eskubideen
haustea.

ASMATA
(INDONESIA) 68

Populazioa: 70.000.
Bizimodua: txandakako
laborariak, arrantzaleak,
ehiztariak.
Mehatxatuak: desfores-
tazioa, giza-eskubideen
haustea.

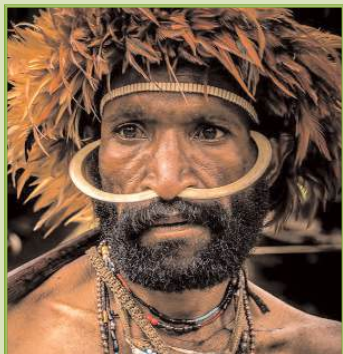
GAGILA
(MIKRONESIA) 69

Populazioa: herrialdeko
90.000 indigenen zati
bat.
Bizimodua: arrantzale-
ak, baserritarrak eta bil-
tzaileak.
Mehatxatuak: turismoa,
kultura-hondamena.

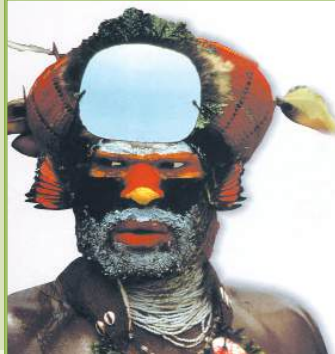
PONAPEA
(MIKRONESIA) 70

Populazioa: herrialdeko
150.000 indigenen zati
bat.
Bizimodua: arrantzale-
ak, biltzaileak, baserrita-
rrak.
Mehatxatuak: turismoa,
kultura-hondamena.

DANIA
(PAPUA /
GINEA BERRIA) 71

Populazioa: mila batzuk.
Bizimodua: arrantzaleak, tranpa-jartzaileak, ehiztariak, biltzaileak.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, giza-eskubideen haustea.

IALIBA
(PAPUA / GINEA BERRIA) 72

Populazioa: 28.000.
Bizimodua: baserritarrak, ehiztariak eta biltzaileak.
Mehatxatuak: esplotazioa, giza-eskubideen haustea.

HULIA (PAPUA /
GINEA BERRIA) 73

Populazioa: 34.000.
Bizimodua: baserritarrak, ehiztariak eta biltzaileak.
Mehatxatuak: esplotazioa, giza-eskubideen haustea.

MELPA (PAPUA
GINEA BERRIA) 74

Populazioa: 19.800.
Bizimodua: baserritarrak, ehiztariak, eta biltzaileak.
Mehatxatuak: esplotazioa, giza-eskubideen haustea.

TROBIANOA
(PAPUA GINEA BERRIA)
57

Populazioa: 12.000.
Bizimodua: baserritarrak, ehiztariak, eta biltzaileak.
Mehatxatuak: esplotazioa, giza-eskubideen haustea.

ABORIGENA
(AUSTRALIA) 76

Populazioa: 745.000.
Bizimodua: baserritarrak, ehiztariak, eta biltzaileak.
Mehatxatuak: esplotazioa, giza-eskubideen haustea.

MAORIA
(ZEELANDA BERRIA) 77

Populazioa: 4,5 milioi.
Bizimodua: baserritarrak, nekazariak, industri-gizarte nagusian integratutakoak.
Mehatxatuak: meatzari-tza, arrazakeria, kultura-hondamena.

UNA
(IRIAN / JAYA) 78

Populazioa: 4.000
Bizimodua: harrizko aizkorak egiten dituzte.
Mehatxatuak: kultura-hondamena.

ZOE
(BRASIL) 79

Populazioa: 4.000
Bizimodua: harrizko aizkorak egiten dituzte.
Mehatxatuak: kultura-hondamena.

AWA (BRASIL) 80

Populazioa: 300
Bizimodua: ehiztariak, biltzaileak, beti beren bizitzetan sua aintzatzat hartzen dute.
Mehatxatuak: kultura-hondamena, bere lurraldeetan trenbidearen eraikuntza.

KARIMOJONGAK

Ugandako bihotza Karimojong herriaren etxea da. Haientzako, beren existentziaren oinarria aberea da eta beren bizitza kultural eta sozialaren aspektu guztietan dago. Elikadura izateaz gain, beren moralezko balio eta sentimenduen jatorria ere bada, izan ere, ezin dute pertsonengan pentsatu abereengan pentsatu gabe. Pertsonen izena, bizitza helduaren etorria, ezkontza eta beste errito mota batzuk beren animaliekin doaz eta hiltzen direnean behiaren larru batez estalitak dira eta kortaren azpian hilobi batean lurperatuak dira.

Karimojong herriaren artean, abereen aztoramenek eta marruek gaua amaitzear dagoela adierazten dute, nahiz eta oraindik beren etxearen gainetik, heziz eta latesiz inguraturik dauden, iluntasuna nagusi izan. Argiaren izpiek zeru grisa urratzen duten neurrian, etxeen ziluetan nahasiak argitzen dira eta umeak (zeinek haien amak esnatu baitzituzten) etxoleatik ateratzen dira, dardarka egunsentiaren hotzagatik, gorputzaren inguruan beren beso luzeak estutuz. Beren oinak orkatiletara arte Kraal-eko kaka bero eta hezean sartutak, umeek behiengana korrika egiten dute pixa hartzera.

Hau erabiltzen dute: esnea mamitzeko, umeen eskuak garbitzeko, berotzeko, eta tinak eta gurin-ontziak garbitzeko. Emeengandik behiak eraitstak izan ondoren, gizonak eta mutilak beren behiekin, ahuntzekin eta ardiekin larre onen bila joaten dira. Eguzkiak indarra hartzen duen heinean eta ganaduak bere indarra galtzen duen ahala, gizonak luzerako bidaiak egiteko prestatzen dira, kilometro eta kilometro lautada bakarti, ia-ia gerizperik gabe babesteko. Ugandako lur hauetan larreak oso murriztuak dira eta ganaduak distantzia handiak egin behar ditu jateko. Eguerdian, mutilek ahuntzak eraisteko atsedena hartzen dute, gizonak basoko fruituak biltzera edo ezti-raz ezia biltzera joaten diren bitartean, emakumeek, herriskan daudela, hitz, barre eta errieta egiten denbora ematen dute, etxekolanak egiten dituzte. Sua egiteko egurra biltzen dute, gariak birrintzen dituzte, uraren bila joaten dira, edo hortuak zaintzen dituzte (hauek ia-ia ez dute uztarik, izan ere lurzorua erromesa eta lehorra da).

Arratsaldeko eguzkia, mendien artean ezkututzen denean, tribua, egun horretan 30 km edo gehiago ibil zitekeela, etxeratze prest dago, ohiko afaria jateko: odolez, esnez, eta belarrez eginda. Afaldu ondoren, berriro behiak eraitzi ohi dituzte eta gazteek eskortaren atea izten dute. Horrela

20 gizon eta 300 animalia elkarrekin gaua pasatzera geratzen dira. Bederatziak inguruan, kanpamentu osoa Afrikako gauaren lasaitasunaren barruan geratzen da. Noizean behin, edozein behiren mugimendua, ahuntzen balaka edo umeen negarra entzun ohi da. Bi gizonek etxola batetik beste etxola batera pasatzerakoan isilka-misilka egiten dute. “*Lo-tanza*” delakoan hienaren barrea entzuten da (Afrikako animalia saraskijale tipikoa da). Karimojong gehienentzat argia agertu ondoren lana hasten da eta eguzkia horizontean ezkutatzen denean lana bukatzen da.

7 Tribu

Karimojong herriak 7 tribu osatzen ditu, elkarrekin oso harreman estuak dituzte: Karimojongak, Dodothak, Tesoak, Toposak, Jieak, Ijeak eta Turkanak. Azken hauek izan ezik, Keniako Ipar-mendebaldeko aldeetan bizi zirela, besteak Ugandako Ipar-ekialdeko tontorretik hedatzen dira. Hemen aberea oso azkar hazten da, baina nekazaritza gutxi dago. Karimojong mamiaren-gandik tribu guztiak datoz.

7 tribuek bizimodu antzekoa dute, baina ez dute harreman onik guztiak. Tribu bakoitzak bere janz-

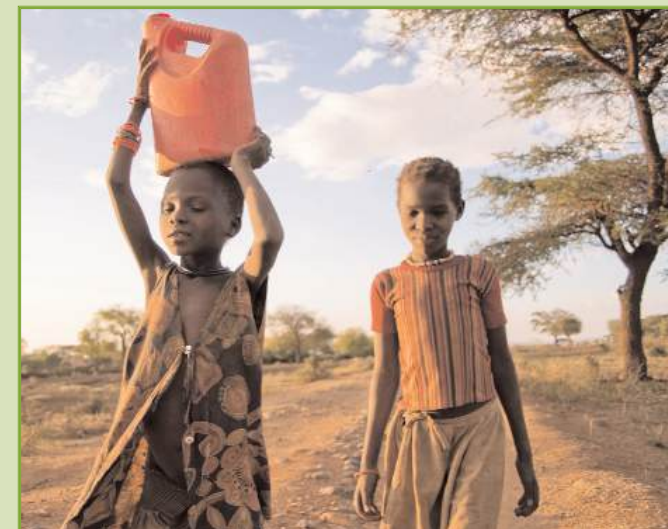
kerak, portaera eta errituen antolaketa ditu, dena den, guztiak Afrikako bizimodua dute: nekazaritza eta artzaintza egiten dituzte. Baina animalien menpekotasun guztia jasaten dute, honek esan nahi du gaixotasun arriskua pairatzen dutela eta agorraldiak egoten direnean, gosea eta heriotza datorkiela. Jendeak ia-ia urte osoa herrisketan pasatzen du, baina agorraldietan, umeen mamua eta animalia gosetiak agertzen dira. Gizonek beren gauza guztiak biltzen dituzte eta eskualdeko bazterretatik larren bila banatzen dira. Ganadua, lana, bizitza eta jende hauen maitasuna da. Gauza guztiak animaliekin zerikusia dute, pertsonen izena, heldutasuna, zahartzaroa, ezkontza, eta beste errito mota guztiak. Ganaduaren defentsa eta borroka ganadu gehiago erosteko bere bizitzari dagozkio. Hiltzen direnean, behiaren larru batean estalitak dira eta hilobi batean, beren eskortaren azpian lurperatuak izan dira.

Baina behiak bakarrik ez dira beren bizitzaren sostengua; baita beren moralezko balioaren jatorria eta sentimenduak ere. Hain barruan daukate sentimendu hau ezen ezin baitute pertsonen animaliarik gabe pentsatu.

Hautzarotik, gizon banak idi berezia du, honekin bere izena partekatu ohi du. Berarentzat lepokoak eta olerkiak egiten dizkio. Animalia hiltzen bada, gizonak bere buruaz beste

egin dezake. Gizona hiltzen bada, bere lagun onenak, hildako izena partekatzeari dagokion idia, lantza baten bidez hilko du, izan ere, bizirik uzteak bere jabearen oroimen mingarriak ekarriko dizkio. Bere jatorritik, Karimojong bana klan batean dago, baina hau bakarrik balio gabeko gauzatarako balio zaio: orrazkera, ganadua biltzeko era. Beren herriskan 20 etxola bat daude, auzokoek dantza egiteko leku berbera partekatu ohi dute, beste leku bat edateko eta, orokorrean, zuhaitz hostotsua non zaharrek tabakoa elkarri banatzen baitiote. Karimojongak altuak, sendoak eta ariak dira. Gizonek beren orrazkeretan zulo txikiak uzten dituzte ostrukin lumak sartzeko, normalean altuagoak iruditzeko, liskarretan eta zeremonietan eramaten dituzte. Pubertaroa gertatu ondoren, mutilek beren ilea hazten utzi ohi dute, eta gero motoaren antzeko batean biltzen dute, azalaren zati bat erabiliz.

Tribuetan ez daude nagusi espezifikorik, baina edozein gizonek trebetasunagatik edo oso ondo hitz egiteagatik nabari dezake. Lurralde osotik, adinez taldekaturik mantentzen dira. Adinaren talde bakoitzak bere nagusitasuna hurrengo taldearen gainetik lotzen du. Kide guztiak beren estatusaren arabera jantziko dutela prometatuta behar dute. Norbaitek goiko taldearen apaindura eramaten badu, lapurtzat hartuko

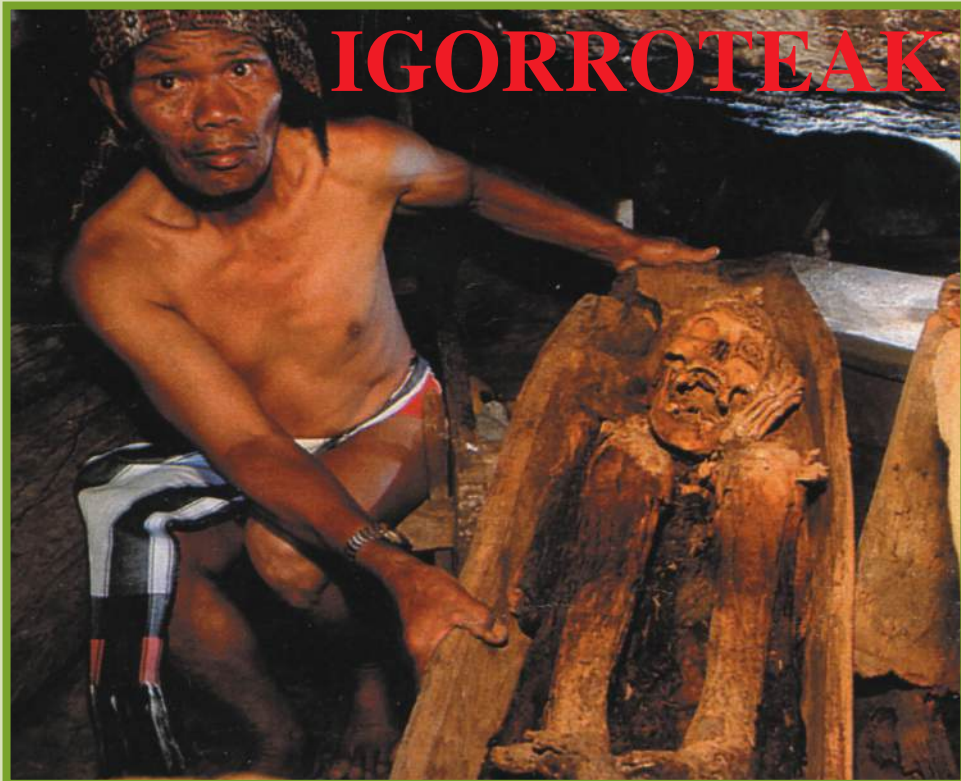
dute eta jipoitua izango da.

Adinaren talde hauek bi talde handitan banatu ohi dira, 30 urteren batetik banaturik. Belaunaldi berriak borroka egiten du eta belaunaldi helduak gobernatu eta administratu ohi du. 30 urte pasa eta gero “*Ondorengotzaren Zeremonia*” gertatzen da, eta hemen zaharrek gazteei boterea ematen diete. Orduan belaunaldi gaztearen promozio guztiak zahartzat hartzen dituzte (nahiz eta bakarrik 5 edo 30 urte eramana). “Ondorengotzaren Zeremonia” sakratua da eta gutxitan gertatzen da. Tribuaren kide guztiak, baita oso urrun bizi direnek ere, joateko ahal duten guztia egin behar dute, eta etxean emakume eta ume batzuk bakarrik gertatzen dira ganadua zaintzeko. Nahiz eta Karimojong tribu guztiak bizimodu berdina izan, harrigarria da, haien artean hain distantzia handia egon arren, beren identitate bereziko sentimendua izatea. 7 tribuen kide nomadak kaleko autoritateetatik pasatzen dira, aurre eginez. Gizon zuriaren heltzeak kezka eragin du, baina ez ziren uzurtu. Badakite beren kultura mehatxatuta dagoela eta askok pentsatzen dute kondentatuta dagoela; dena den, gogorki elkarrekin loturik daude eta Afrikako gerrari menperaezinak eta artzainak izaten jarraitzen dute.

Luzongo Katea Menditsuan bizi den herrialdea dira Igorroteak (Filipinak). Antropologoek bereziki ezagutzen dituzte beren hildakoak kontserbatzeko ohituragatik. Igorroteek pentsatzen dute hildakoak beren ohiko bizitzetan badaudela (dimentsio berezi batean). Hau dela kausa, haiek hitz egiten, aholkuak eskatzen eta beren gauzak negoziatzen dituzte. Uztetan eta gaixotasunetan zerikusia eduki badaukate pentsatzen dute.

Luzongo Irlako Ipar-ekialdeko mendi handietan, Mendikatea deituta, izan ere 2200 metroko altuera baino gehiago ditu, talde etnikoen multzo bat bizi da (Bontokak, Ibaloiak, Kankanaik). Nahiz eta haien artean desberdintasun txikiak egon, kulturalki berezko tankera dute: Igorroteak dira, hitz honek *"tagalog"* hizkuntzaz *"menditarra"* esan nahi du. Lehenengo Igorroteen artean ondasun pribatu zegoen, baina bi belaunalditan zelaiak laboratu gabe geratzen baziren, zelaiak galdu ohi ziren. Bi maila sozial zeuden eta goiko mailak esklaboak zituen; batzuk lortu zituzten zorreragatik eta beste batzuk beren ondoko taldeen arteko harrapaketagatik. Oinarritzko batasuna familia nuklearra zen; gazteek hamar urte zituztenean leku desberdinetan lo egin zuten, leku bat mutilentzat eta beste bat neskentzat, gainera zaharrak erne egoten ziren. Ezkontza adostua zen, gizonaren familiak emakumearen familiari ordaindu behar izaten zion, alde batetik lanaren indarragatik eta beste aldetik ugaltzeagatik. Gaur egungo Igorroteek animalia etxetiarak dituzte eta nekazaritzaz bizi dira. Beren terrazetan laborantzak oso bereziak dira eta antzinatasune-

IGORROTEAK

tik bereziak izan dira, hain bereziak ezen misiolari espainiarrek harriturik deskribatu baitzituzten: *"Arroza landatzeko, makila arrunt baten bidez egiten dute, eta labore-lurrak laboratzen dituzte Filipinetako idia erabiliz..."* Antzinatik, beren terrazak ureztatzeko metodo burutsuak asmatu dituzte. Baina urte askotatik arroza ez zaie nahikoa bizitzeko. Gazteek migratu ohi dute eta hondamen naturalek, *"El Niño"* bezala, terrazetako labore originalak bukatzen dituzte. Motibo honengatik, World Monuments Fund-ek, EEBB-eko fundazio pribatu batek, mehatxuen artean dauden Munduko 10 lekuen artean sartu ditu.

Harreman handia beren arbasoekin

Beren bizitza materiala natura-zikloaren menpean dago eta izpirituala, beren arbasoen menpean. Igorroteek pentsatzen dute gauza guztiek arima ikustezina dutela eta ez dela hiltzen ikusgaiarekin. Beren bizitzaren zati handia *"anito"*-aren inguruan ibiltzen da (hildakoaren izpiritua da) eta bai onerako bai txarrerako poterea duela. *"Anito"*-ri zeremonia eta sakrifizio asko egiten dizkiote. Beren erlijioan, *"Anito"*-ren harremana oso garrantzitsua da. Norbait era naturalez hiltzen denean, bere izpiritua *"Anito"* batetik ateratzen da. Hau errepresentatzeko, egurrezko idolo bat, zakarki tailatua eta batzuetan oskolekin edo hezurrekin, erabiltzen dute. Normalean etxeetako ateetan edo biltegietan kokatzen dira. *"Anito"*-ekin hitz egiten da eta zeremoniak eskertzen zaizkie. Igorroteen ustez, haiek ofrendak eta sakrifizioak eskatzen dituzte, eta batzuetan hain zorrotzak izan daitezke ezen etengabeko ezbeharrek bidaltzen baitituzte beren nahiak bete arte.

Herri honen kideen artean *"mediums"* direlakoak daude, generaliki emakumezkoak, eta laguntza erregutzeko eta lasaitzeko balio dute. Pentsatzen dute izpirituak beren gorputzaren barruan sartzen zaizkiela eta beren ahoetatik hitz egiten dutela. Albert Jenks misiolariak bere Igorroteen buruzko liburuan hobiratze bat kontatzen du:

"1903ko martxoaren 19an, Som-kad-ek (aberatsa eta jakintsua) eta Bontoc-eko gizonik zaharrenak *'Anito'* bat entzun zuten. Honek Som-kadi esan zion: *'eto-ri Som-kad, mendietan hobe egoten da'*. Bi egun pasa ondoren, Som-kad hil zen, eta oilasko bat sakrifikatua izan zen bere arbasoen anitoei gonbidatzeko. Bere gorpua garbitu eta jantzi egin zen hil-ohial baten bidez. Bere buruan zapi bat, anito baten formarekin jarri zioten. Aulki zakarra, bizkaralde oso luze batekin egin zuten, eta hildakoa aulkian finkatu zuten; gero ahoan landare batzuk sartu zituzten. Lau egun hildakoa aulkian eserita, etxeko atearen ondoan egon zen. Herri osoa hildakoaren aurrean bildu zen gauza asko esateko: *'orain hilda zaude eta denok zu ikustera gatoz, hobiratze ona egingo dizute. Ez itzuli berriro geure ahaideei deitzeko.'* Hau gertatzen den bitartean, gizon batzuk mendietara idi erdibasatiaren bila joan ziren, ehizatu zuten, burua moztu zioten eta Som-kad-en aurrean jarri zuten elkarri begiratzeko. Idia, txakur bat, zortzi txerri eta 20 oilasko prestatu zituzten. Herri osoak hildakoaren aurrean jan egin zuen eta egun batzuez sutzar bat egin zuen.

Gorpuaren kontserbazioa

Herri honetako berezitasunetako bat da hildakoak kontserbatzen dituztela. Baina gorpuk kontserbatzeko modua beste zibilizazioetakoak, hala nola Egiptoko zibilizaziokoa,

baino zeharo desberdina da. Izan ere, erraiak ez dituzte kentzen eta gorpuari prozesu kimikorik ez diote egiten; gorputza arimaren santutegitzat hartzen dute eta edozein organo kentzea profanazioa da. Esan daiteke gorpua lehortzen dela -urdazpiko bezala- momifikatu beharrean. Lehortze hau pertsona hil baino lehen erabiltzen da.

Hiltzeko zorian dagoen pertsonak edari oso gaziak hartzen ditu, prozesua arintzeko. Gero, hilda dagoenean, atari zabalean geratzen da, modu honetan bere gorpu fluidoak ateratzen zaizkio eta bil daitezke. Ahotik hostoak sartzen dizkiote, gero oinordekoak tabakoko kea hildakoaren ahoan bota ohi dute. Gero hilobi-aulkian esarrita egoten denean, gorpua belarrez igurtzen da. Batzuetan sutzar bat egiten da gorpua ketutzeko; ekinga

honek aste edo hilabete batzuk iraun ditzake. Bakarrik lehorturik daudenean zerraldoetan lurperatzen dira. Zerraldo hauek batzuetan obalatuak dira, amand-itxurakoak, eta beste batzuetan paralelepipedo itxurakoak. Hau gorpua kontserbatzeko modu bakarra da, izan ere Filipinak oso euritsuak eta hezeak dira. Herri honetako lehenengo Filipinetako momiak, pasa den mendean aurkituak izan ziren eta gehienek bildumagile pribatuen arteko irabazi-handiko merkataritzaren parte hartu zuten. Familia lotuta lurperatzen zen. Familia bateko sei kide kobazuloko atean. Zerraldoek halako itxura dute, beren garraioa mendikateako bide aldapatsuetatik errazago izan dadin.

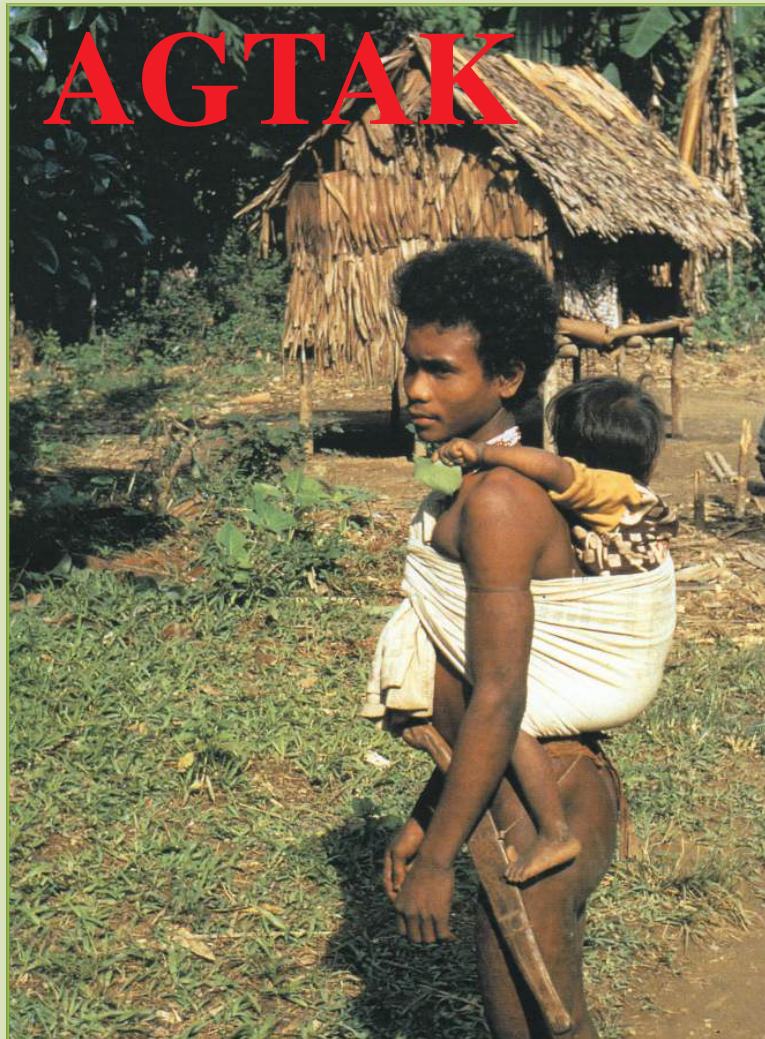
Filipinetako irletan bizi diren beltzen 29 talde-etatik, hamarrek Agta herria osatzen dute (9500 pertsona inguruan). Luzoneko irlako ekialdeko aldeko oihan tropikal dentsoetatik hedaturik bizi dira (milaka km²). Alde hau oso berotsua eta hezea da, urte osoan zehar izugarritzko euriak izaten dira.

XIX. mendean, lur baxuetako aldeetako %80 antzinako euri-basoez estalita zegoen; aitzitik, orain dela hamar urte, 1990ean, kopurua %9ra murriztu zen egurrezko ustiapenaren ondorioz eta Luzongo beste aldetatik nekazarietako lurraldeetako luberritzearen ondorioz. Gaur egun, Agta herria bizi den baso gehienetan errepideetatik zeharkatuta daude basoaren ustiapenerako.

Milioika urtetan zehar, Agtak bizitza nahiko egonkorra eta ingurunera moldaturik bizi izan dira euri-basok, baina gaur egun, kolonoek, Agtak bizi diren lekuetara joaten diren heinean eta basoa murrizten den heinean (mozketa masiboagatik), eta gobernuko soldaduek beren ehizarako lurraldeetan gerrillari eraso egiten diete, beren kulturak eta biziraupenak presio handiak pairatzen dituzte. Beren zinegetiko-baliabideak eta arrain-hazkuntzarenak agortzen ari dira, eta jende mordoaren ondorioz gaixotasun asko hartzera behartu zaie. Populazio asko beren agorpena saihesteko, erreserba ofizial txikietara eramanak izan dira.

Gizarteko antolamendua

Agten gizarteko antolamendua ia-ia bakarrik ahaide-tasunean datza, eta gurasoek arbasoak jarraitzen dituzte. Senar-emazte gehienak monogamoak dira,

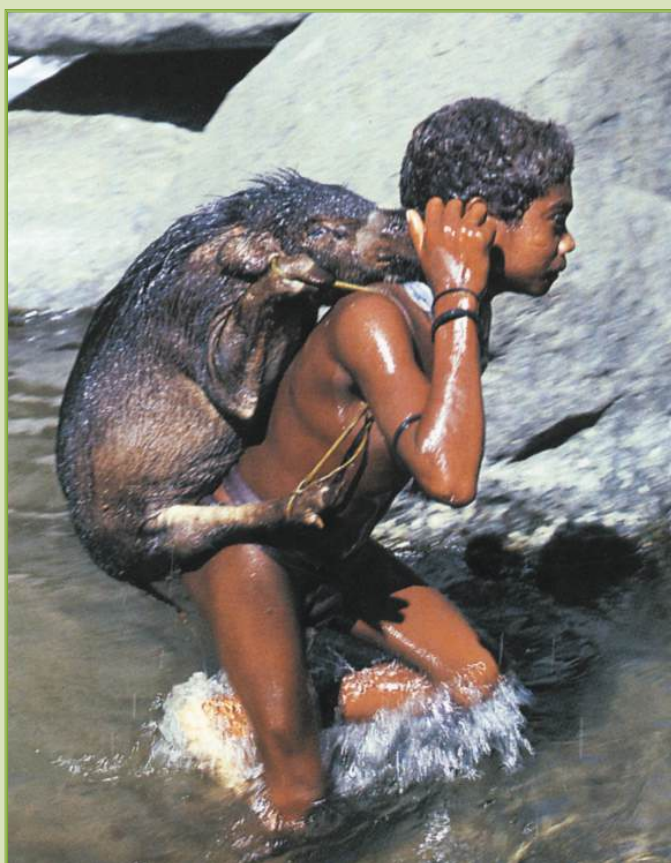

eta talde desberdinetako pertsonen artean (ez ahaidetarik) gertatzen dira; hala ere, batzuetan senar-emazte poligamok ere agertzen dira, gizon aberatsenen artean bi emazte dituztenak.

Agtak herriska txikietan oso hedaturik bizi dira, basoko alde irekietan batez ere, baina baita Ozeano Bareko hondartzetan, sasiko lekuetan edo kokondoetako basoetan ere. Beren herriskak oso txikiak dira eta normalean 6 familia nuklear dituzte, aste gutxi barru alde batetik bestera mugituko direla. Beren etxeak estalpe arruntak dira, non pertsonak lurzoruaren edo zerrien gainean lo egiten baitute, edo etxola txikiak piloteen gainean altxatuak, banbuzko edo palmondoko egurrezko zoruarekin, lurzoruaren gainean gutxi gorabehera kokaturik eta egurrezko teilatuarekin. Orokorrean, etxeek ez dute hormarik, oso txikiak dira eta barruan bakarrik familia bat bizi da. Agtek ez dute nagusirik edo buruzagi formalarik familia nuklearretik at. Gurasoek gizarteko bizitza kontrolatzen dute, eta emakumeek eta gizonak erabakiak hartzeko baldintza berdinetan daude. Bakoiitzak nahi duena egiten du, baina taldearen arauen kontra bada, hasieran esamesak eta gero ostrazismoa jasango ditu. Inork ez dio kasurik egiten edo hitz egiten. Irtenbide honek balio ez badu, familiak urratzailearen urrutira joango dira.

Iraupenaren ekonomia

1960ko hamarkada arte, beren ekintza ekonomiko garrantzitsuena ehiza zen. Gizonak basurdeak, tximinoak eta oreinak geziez eta uztaz ehizatzen ia-ia denbora osoa ematen zuten, batzuetan emakumeek ere animalia handiak ehiza-

AGTAK

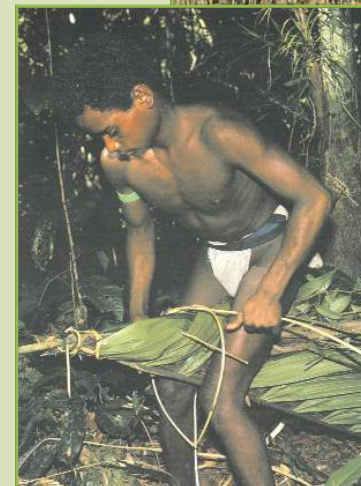
tzen zituzten. Beren ekonomia haragi basatiaren trukean beste elikadura-produktuetatik zetzan, produktu hauek Agta nekazarienak ez ziren. Hala ere, 1970ko hamarkadan ehiza gutxitu zenean, herri honek handituz zihoan nekazaritza populaziorako berezitasun gabeko peoi bezala lanari ekin zion.

Egun, herri honen ekintzarik garrantzitsuena basoetako produktuen bilketa da komertzializaziorako. Lehen erabiltzen zuten animalia basatien haragiaren merkaturatzea, 1980ko hamarkadan bestearen ordeztatu zen. 1992an, Agtek ekintza hau orkideoen, egurraren, sendabelarren eta ibaietako krustazeoen trukean aldatu dute, eta gero eta gehiago lan egiten dute baso-gidari bezala egurketari-entzat edo kamioien edo egurketarien makinak gau-zandari bezala. Paradoxikoki, haiek beraiek dira beren berezko oihana ustiatzat ari zaienak.

Agten erlijioa

Herri hau animista da, Kristautasunak bere sinesmenak aldatu zituen. Beste herri tribalek ez bezala, ez dute serios hartzen beren erlijioa. Dena den, izpirituen mundu bati eusten diote, non naturaz gaudiko izaki asko baitaude. Ahaide helduak hiltzen zaizkienean, hil berrien arimaren beldur dira, izan ere gauez, hildako familiaren etxera etxeratzen direla pentsatzen dute (gaixotasunak eta heriotza sortuz).

Agtek, batzuetan basoko

gauzak hartzen dituztenean edo hortu bat lantzen dutenean, opari txikiak eskaintzen dizkiete izpirituei. Bai emakumeak bai gizonak izpirituen medium-ak izan daitezke eta gaixotasunak iragarri eta maneia ditzakete; horretarako landareetatik sendagaiak egiten dituzte eta izpiritu lagunekiko otoitz arruntak erabiltzen dituzte. Kasu zailetan, izpirituen emanaldiak zuzendu ditzakete, horretarako pazientearentzat otoitzak intonatu ohi dituzte, trantzean, ahaideen izpirituek beren buruak hartu arte.

Mehatxatutako herri bat

Demografi-ikerlanek erakusten dute Agta populazioak beherapen larria duela. Bere heriotza-tasa jaiotza-tasa baino handiagoa da, eta bizi-itxaropena 26 urtekoa da. Umen hilkortasuna altua da. Heriotza-tasa handia tuberkulosiaren, pneumoniaren eta gastrointestinal-gaixotasunen ondorioa da. Nutrizio txarra kronikoa, malaria, heste-parasitoak, alkoholismoa eta bizitzako egoera osasunagaitzak ere pairatzen dituzte. Hilketa ohizkoa da gizonen artean batez ere. Hurrengo urteetan, Filipinetako baso tropikalaren desagertzea herri honen aparteko kultura zaharra ekarriko du.

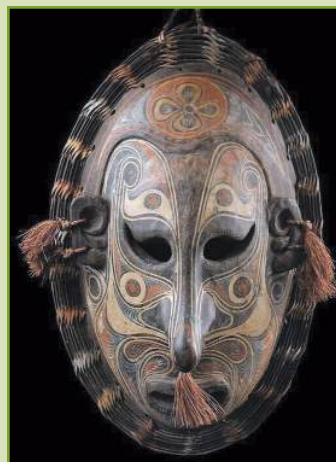

IATMULEAK

Ginea Berriko irlan, Sepik Ibaiaren arroak jatorrizko lurraldea eta birjina izaten jarraitzen du. Bere ertzean, herri oso primitiboa bizi da: latmul Herria. Bere kideek herriskak, aparteko herri batzuez osaturik, egiten dituzte. Bere oinarrizko dieta arrainen-tan eta "sagú" delakoan datza.

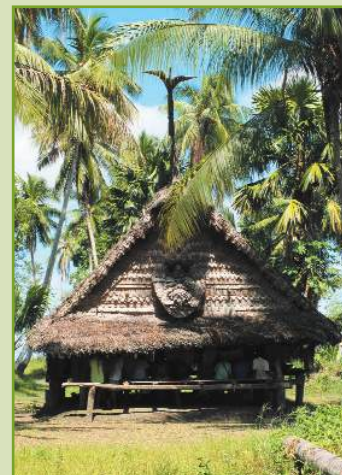
Sepik Errekako ibilbidearen erdian, uholdeek meandro berriak egiten dituzte eta meandro zahar batzuk izten dituzte, landa asko, zuhaitzak eta zuhaiskak errotik ateraz. Ibaiaren hondoko tarte

zaharrak denboraren poderioz lupetza bihurtzen dira, hasieran padura bihurtzen dira eta gero lehorrean. Sorkuntzaren eta hondamenaren etengabeko ziklo hau Sepikoko arro samarrarena da. Urtaro hezeen eta idorren alternantziarekin, eskualde honek landaren, animalien eta gizakien moldagarritasun osoa behar ditu. Azken hauek naturaren armonia perfektuan bizi dira, naturaren zatia izanez.

latmulek "Papua" hizkuntza bat hitz egiten dute, ia-ia Ozeaniako alde guztietan hitz egiten den Austroindonesiako hizkuntzaren familia linguistikorik zaharrena, horregatik Ginea Berriko biztanlerik zaharrenen artean daudela pentsatzen da. Sepik Errekako ibilbidearen erdian, mila km-tik hedatzen da, finkaturik daude. Beren eskualdean ur-mailan fluktuazio asko dagoenez (8 metroko altuera izatera hel daitezke) eta ohiko bizitaren parte bat direnez, haiek kanoak erabiltzen dituzte bai mugitzeko bai gauzak garraiatzeko ere.

Herri honek, lurrezko natur-goraguneetan ibaien ondoan bere herriskan eraikitzen ditu. Beren etxe sendoak, piloteen gainean altxatuak, kokondoan eta "sagú"en artean ezkutaturik daude. Beren oinarrizko dieta arrainetan eta "sagú"an datza. Nahiz eta lurzorua oso emankorra izan, tuberkuluak bigarren mailako ekintza bezala lantzen dira, izan ere, sarritan urtaro idorra oso motza da halako landareak heldutzeko.

latmul asentamenduek herriskak, menpekotasunik gabeko herriz osaturik, osatzen dituzte. Herri hauek etxeetako bi aldeetan edo "moeties" direlakoetan (gizarte-unitateak) zatitzen dira, Kontako bikoteen printzipioaren arabera: erreka-basoa, gizona-emakumea. Klanek ere erdien printzipio honi menpean jarrita daude, eta etxeeko kokapenak Klanaren osaketaren arabera egiten dira. Nahiz eta herriak desegin

ahal izan, eskualde honetan unitate iraunkorra handiena herriska da, eta errito-helburua bizitza amankomunerako eta defentzarako. Asentamenduek izugarriko etxe bat edo bi gizonentzako dituzte: komunitateen eraikuntzak 12 metroko luzera ailega daitezke eta sabai altuak dituzte (bi uretara), aurrekalde apandua eta piloteak oso tailaturik. Etxe hauek latmuleen bizitza politika eta ekonomikoaren erdigunea dira (gizonen aginpidea dela). Lehenaldian, latmule gerlariak etxe hauetara auzoko tribuetako buruak eramaten zituzten, trofeotzat hartzen zituzten eta etengabeko heriotzaren eta bizitzaren ikurrak ziren. Gaur egun, gizonezko hastapenaren erritoren eszenatokia dira, eta batera Klanetako ordezkarien arteko biltzarren agertokia.

Gizartea gizonaren menpean dago

Nahiz eta latmuleen gizartea gizonen menpean egon, emakumeek beren familiatarako eguneroko janaria bilatu behar dute.

Horretarako, goizero kanoaz arrantza egitera joaten dira, baita merkatuetara ere, non "sagú" a eta arrainak, barazkien, fruituen eta sukaldarako lohizko tresnen truke egiten baitituzte. Egunero "sagú"zko opil bat edo bi familiako kide bakoitzarako prestatzen dituzte eta soberan daude, kide bakoitzak zabaia- ren zintzilikatuta daukan saski txirikorda batean gordetzen dira. latmule emakumeek beren kooperazio sistemak ere badituzte, hauek eguneroko bizitzan beren gizarte-lotura indartzen dute, krisialdietan batez ere.

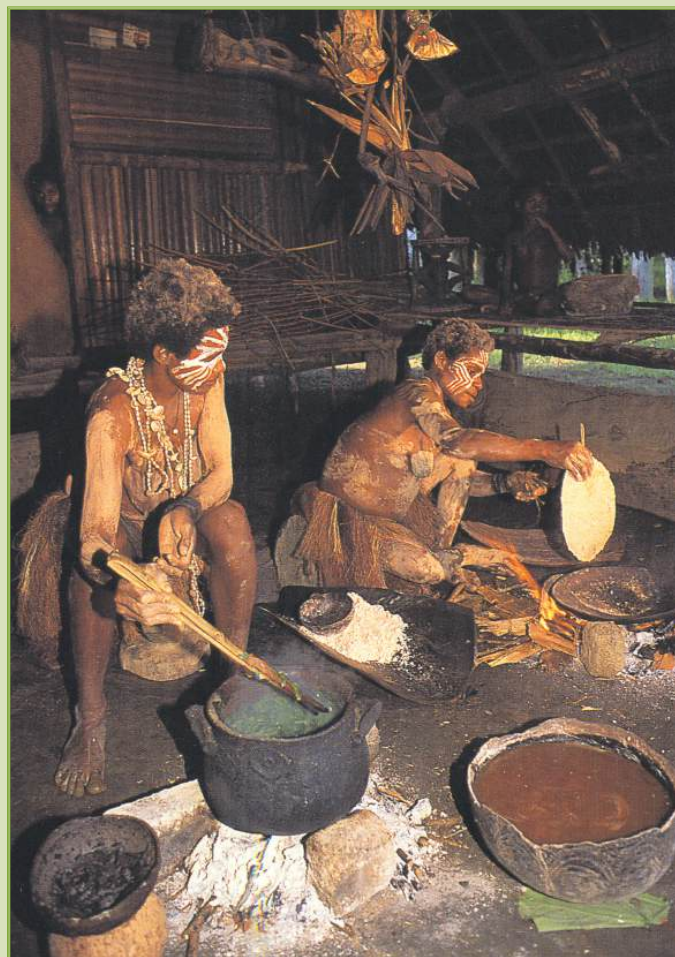
Nahiz eta noizean behin gizonak basurdeak, kroko- diloak edo animalia txikiak, martsupialio bezala, ehizatzerira irten, ez daukate taldereki- ko erantzukizunik jaten emateko ordua. Lehenengo garaie- tan, beren indarrak borroketarako ziren, gerra-ekintzek eta erritualek beren bizitza soziala, politikoa, erlijiosa eta emo- ziozkoa menperatzen zuten. Gaur egun, lanaren bila hirie- tara joaten ez diren gizonak, eta herrisketan bizitzera gera- tu direnak, erritual batzuk praktikatzan jarraitzen dute, gai-

nera, erritual hauek beren bizitzaren barruan zati oso garrantzitsua direla esan daiteke.

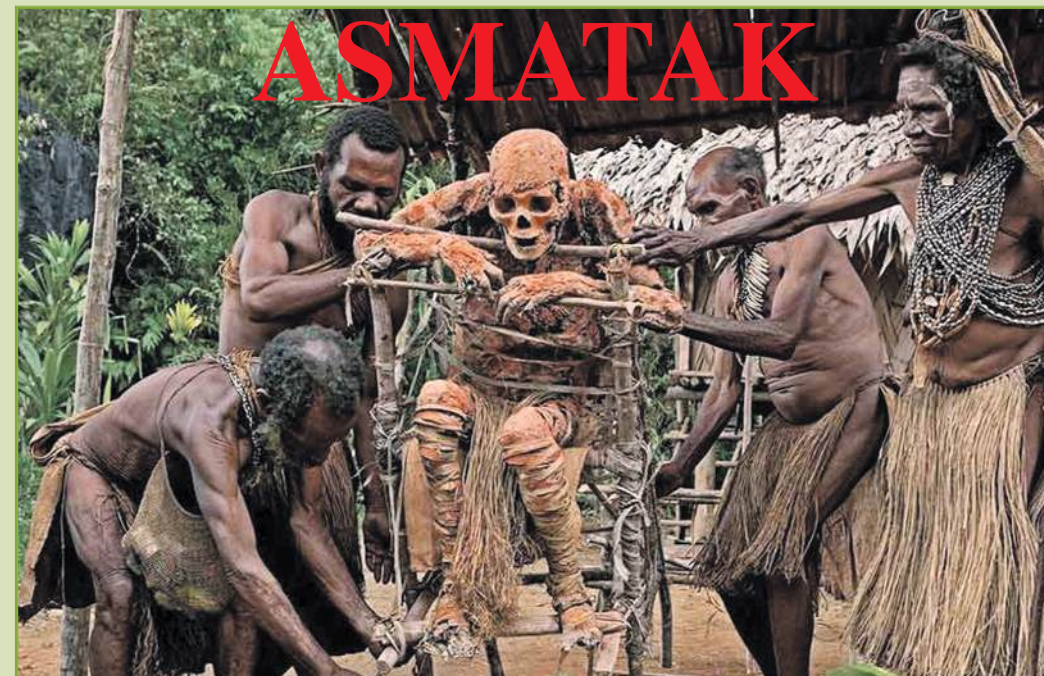
Eskultura ospetsuak

latmule gizonak mundu osoan ospetsuak dira beren eskul- turagatik eta margoziagatik. Erlijiozko ideiak oso garatuak dituen mundu baten kulturazko objektuak eta materiazko iku- rrak dira. Mundu honetan, latmuleen harremana beren ingu- rumearekin izugarrizko inportantzia du (ingurunea etenga- beko aldaketa dago, zer esanik ez!). Beharbada, aspektu honen marrazki ospetsuena latmul mitoan datza: hemen Krokodilo Handia ur-goraldiaren aza- letik altxatu zen eta Lurra sortu zuen, baina hurrengo unean uholdean desagertu zen, bai Lurran bai Uretan bizitzaren Jauna izanez, beldurra emanez eta miretsita izanez.

Asmatak, Ginea Berriko Mendebaldean bizi direnak, orain arte "buruen ehiztariak" izan dira. Erasoa egiteko presta- tzen ziren bakoitzean, gerlariak beren arkuak eta geziak hartzen zituz- ten, eta, aldi berean, kuskusaren larruze- rrendak buruetan jar- tzen zituzten eta kanoak okrez eta kare birrinduz margotzen zituzten.

I baitik isilka irristatu ondo- ren, egunsentian herrixka bat, ustekabean hartuz, erasotzen zuten. Gero, gor- puak hartu eta erreka bate- ra eramaten zituzten, non "errekako zurrunbiloetan izpirituak bizi ziren". Ertzean zulo bat zulatzen zuten (gorputz baten tamainakoa) eta gorpuak zulora botatzen zituz- ten, izpirituei oihukatuz: "Orain ez duzue motiborik gu eraso- tzeko, gure hildakoen heriotzagatik mendeku hartu dugu. Utzi bakean bizitzen". Asmatek, banbuzko ganibeten bidez, beren biktimen buruak, gorputz-adarrak eta zakilak moztzen zituzten eta etxera erama- ten zituzten. Emakumeek gizonak laguntzen zieten "Yeu"-ra, eritoei etxera. Hau abagune bitxia zen emakumeak leku horretara joateko. Bertan buruak kozinatzen zituzten eta larrua kentzen zieten. Harritzko aizkoraren muturrarekin buruko lokia zulatzen zuten eta garunak ateratzen zituzten jateko.

Ondoren, masailezurra banatu eta gerlariak apaingarri eta garaikur gisa erabiltzen zuten, lepoan zintzilikatze-ko. Asmaten bizitzako alderdi guztietan garezurrak garrantzi handia du. Gazteek hastapen erritoetan, haietako bat finkatuz bi edo hiru egunez behatu behar dute. Ohitura dioenez, garezurra garbitu, okrez, karez eta errautsez margotu eta kasu-arioaren lumaz apaindu egiten da.

Garrezur hori, modu horretan apaindua, iniziatuaren zangoen artean edo izterondoan artean kokatzen da behin eta berriro begiratzeko (2 edo 3 egunez). Nahiz eta tribu gerrazale beza- la beldurra ematen duten, beren ohituretako batzuek beren noblezia adierazten dute, bereziki ahaidearen erritoei dago- kienez. Helduen adopzioa, "Tasor juwi" errituala, urtetan zehar eboluzionatu du inguruko herrixen arteko tentsioak arintzeko.

"Yeu"-a

Asmat herriaren eraikinik garrantzitsuena Yeu-a da. Badaude batzuk, guztiek erreka- ren aurrean, baina Yeu-a handiena da, ezkonduen eta ezkongabeen etxea baita, non lehenengoek ia denbora osoa igarotzen duten. Yeu nagusian zeremonia, jaial- di eta dantza guztiak ospatzen dira, eta maskarak eta danbo- rrak gordetzen dira. Beste etxeak errekatik urrun daude eta beti ez daude errekarantz begira. Yeu-tik uneoro ikus daiteke nork hurbiltzen den herrira, eta kanpoko eraso bat gertatu- z gero, defendatzeko aukera dute. Bestalde, ikus dezakete emakumeek arrantzan ari diren edo hitz egiten denbora gal- tzen duten.

Yeu-n bi etxe daude, bata erreka-ko goiko uretan, eta bestea beheko uretan, gainera, beste bat erdian, komunitate guztiena dena. Emakumeek esparru honetan bakarrik sar daitezke parada berezietan edo etxe zeremoniatu berri bat inaugura- tzean.

Lau edo bost urtero Yeu berri bat eraikitzen da, izan ere, egu- rrezko armazoiak klima tropikalari gehiago ezin dio eutsi. Eraikuntza amaitutakoan, gizon guztiak, danborra jotzen dutenak izan ezik, alde egiten dute, eta emakumeek, han- txe, egun osoa dantzatzen dute. Errenkadan kokaturik, goiko uretarantz joan, etxearen aurreko aldetik pasatuz, eta itzul-tzean, beheko uretarantz, etxeko fatxadaren aurrean dan-tzan aritzen dira. Dantzarien erdigunean, zuhaitzaren azalezko zilindro baten antzeko bat (2 metroko luzera eta 60

cm-ko diametroa) jartzen da. Dantza egin ondoren, emakumeek lekua uzten dute eta gizonak, handitasunez, etxera itzultzen dira, zelaian aurkitutako labezomoroen eta kakalardoaren larbak egitura zilindriko horretan utziz. Yeu komunitatea oso harro egongo da ontzia larbaz beteta uzten badu; gero, larba horiek hosto handi baten gainean jarriko dituzte, hosto hori horretarako prestatua egon da. Zeremonia osoa emakumezkoen emankortasunaren ikurra da. Yeu etxea mutilentzat ikastolatatzat hartzen da, hantxe bere herriko ohiturak ikasten dituzte. Ehiztari eta gerlari ospetsuek beren balentriak kontatzen dituzte eta dituzten garezurrak zenbatzen dituzte. Arbasoen garezurrak, begirune eta bereziazko objektuak, beti garbi mantentzen dira, eta burukotzat erabiltzen dira, horrela, Asmatek desagertutako ahaidearen balentriak oinordetzan hartuko dituzte.

Ezkontza eta familia

Gerra-ekintzak erlijioarekin oso lotuta egon arren, ezkontza eta jaiotza ekintza zeharo laikoak dira. Ama izango den emakumeak, emakume zaharren laguntzarekin, bere etxean erditzen du. Bitartean, aita bere lagunaren artean axolagabetasun heroikoarekin jokatzeko du. Gurasoek, familia bakoitzaren egoera ekonomikoa kontuan hartuta, ezkontzak antolatzen dituzte. Emaztegiaren amak, tristura adieraziz, bere galera deitoratu ohi du, eta senargaia, bere askatasunaren jelskor, ihes egiten saiatzen da, baina azkenean hartua izaten da. Emaztegiak, nahigabetuta, kuskusaren lumaz eta larruz apainduta, bere osabaren sorbalden gainean heltzen da. Neskaren lagunak arduratsu-itxura egiten

dute, eta eserita, zangoak gurutzatuta, neskaren osabari isilka neskaren izena esaten diote. Osabaren botoek, geroko senar-emaztearentzat zorientasuna emateko, zeremoniako koadroa betetzen dute. Aitzitik, Asmatek heriotzaren aurrean izugarriko zorigaila kanporatzen dute. Gizon bat hiltzen denean, bere emazteak etxearen aurrean lohian bihurtzen dira, estuasunaren errito-adierazpen gisa eta, aldi berean, hildakoaren izpirituak beren aztarnak ez aurkitzeko. Gizonak gorpua bizkarrean eramanez etxeratik ateratzen dira; gorpua banbuzko zerriekin estaltzen dute. Ondoren, erreko beste ertzera eramaten dute lurpera-tzeko.

Asmatak itsasertzean bizi dira, eta ingurua nahiko mugatua dute. Marea jaisten denean, kostalde ziringatsua agerian geratzen dira, eta itsasoaren lerroa zehazki non dagoen jakitea zaila da, itsasoa hondartza bihurtzen den eremuan. Marea gorenean, urak padurak betetzen ditu eta Asmaten etxeetako zutoinak ere urez inguratzen dira. Herriak itsasotik ia-ia iristezinak dira, eta mendiez babestutako daudenez, erlatiboki aske bizi dira kanpoko erasoez. Asmaten kultura eta industria osoa inguruko baso handietako egurren menpe dago. Egurra da beren etxeak, kanoak eta ehizarako armak egiteko oinarritzako materiala, eta gainera, sua egiteko erregaia ere bai. Elikaduraren oinarria "sagu" izeneko landarearen fekula eta arrantza dira, batez ere marea behean dagoenean arrantzatutakoa. Gizonek muskerrak, basurdeak eta kasuak ehiatzen dituzte (kasuak ostrukaren antzekoak dira baina txikiagoak). Asmatarrek sinbolikoki gizona eta zuhaitza berdina direla uste dute: sustraia oinak dira, enborra gorputza, adarrak besoak, eta fruitua burua. Horrela, fruituak jaten dituzten animalia guztiak beren herriaren ikurtzat hartzen dituzte.

Garai batean, inbasio bat egiteko prestatzen zirenean, Asmat gerlariak kalao, azeri-hegalari eta kakatuak egindako apaingarriak erabiltzen zituzten. Marisorginak ere esangura berezia du: emeak koitoan ari diren bitartean arraren burua jaten du, eta Asmatek horrela justifikatzen dute buruak ehizatzearen ohitura.

"Sagu" delakoaren arbola bizitzaren emailatzat eta emakumearen sinbolotzat hartzen da. Arbolaren erditik "sagu" ateratzen da, emakumearen erditzea irudikatzen duen moduan. Zeremonia garrantzitsuak ospatzen direnean, sinbolismo hori areagotzen da, adibidez, "arbola-ama"ren jaiak. Izugarriko "sagu" arbola aukeratzen da, ahal bada, bere osotasunean

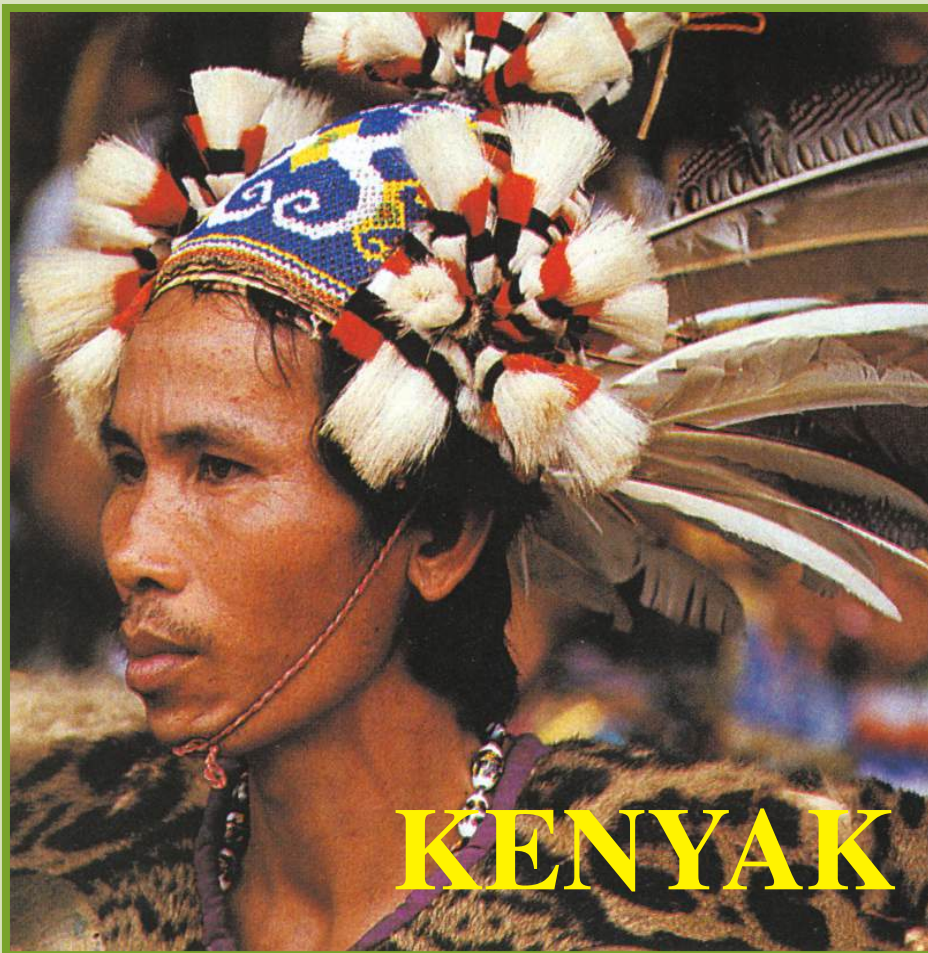
dagoenean. Beheko adarrak enborretik mozten dira, eta emakumearen gona irudikatzen duten hostoekin jantzen dute. Arbola jantzita dagoenean, "zuhaitz-ama" bihurtzen da.

Zuhaitzen mozketa errotia, zenbait modutan, gizonaren heriotzaren oroigarria da. Yeu komunitatearen gerlariak nagusienak, non arbola mozten den, jaira gonbidatuak izaten dira, gizakien ehizan izan dituzten balentriak kontatzeko. Buruen ehiza prestatzen duten gerlariak antzeko istorioak ere kontatzen dituzte (dewen). Zeremonia magikoa da, etsaia aldeztu aurretik ikaratzeko helburuarekin.

Dewen zeremonia ondoren, komunitateko kiderik nagusiak gonbidatzen dituzte arbolaren oinean aizkorarekin mozketa batzuk egiteko. Arbolaren jabeek, "sagu" delakoa hazten den familiako zelula, mozten bukatzen dute normalean. Arbola lurrera erortzen denean, etsai presoak balitz bezala erasotzen dute. Ondoren, garbitu eta azala kentzen diote, hosto handiak ere kentzen dizkiote, nahiz eta adaburuaren hostoak kontserbatu egiten diren erretilu baten antza emateko. Adaburuaren kukulua (zurtoin zuri batzuk dituela) aurkitzen duten hostoaren gainean jartzen dute, eta herrira eramaten dute jateko. Gero laguntzaileek enboraren gainean Yeu etxearen kopia txiki bat zizelatzeko dute. Hurrengo sei asteetan, eroritako arbolaren enborren barruan kakalardo Capricornus-en larbak inkubatzen dira, eta "zuhaitz-ama"-tik hartutako hostoa erabiliz beste erretilu bat egiten da, ontzi angeluzuzen bat lortzeko tolestua (An-a). Sei aste pasatu ondoren, arbolaren erasoak errepikatzen da. Oihukatuz enborra luzeka mozten dute, barruko larbak agerian utziz. Algara handiz Yeu-ra eramaten dute, gerlari hildako bat balitz bezala, eta An-an uzten dute. Asmaten kulturen An-a sexu-ikurra da, baginaren errepresentazioa. Zuhaitzak emakumea irudikatzen du berriro, eta barruan

Kenyak Indonesiako herri baketzailea dira (40.000 pertsona inguru), Kalimantaneko ekialdeko ibaieran bizi direnak. Borneoko irlan, herrisketan taldekaturik bizi dira. Han arroz landu ohi dute, arrantza egiten dute eta biltzean aritzen dira.

Kenyan, gizartean ez dago gobernatzailearik, autoritatea Nagusi Handiei ematen zaie; hauek ibaierako segmentu konkretuetan gobernatu ohi dute. Europako kolonizazioaren aurretik, Nagusi Handiaren estatusa ez zen kargu formal bat, bere autoritatea leinuan eta beste ibaiko haranetan nagusitu ziren familiarekiko aliantzetan zetzan. Kolonizazioaren ondorioen-atariko bat Nagusi Handiaren estatusaren formalizazioa izan zen, zeinak bere autoritatea herriska batzuetan egiten duen. Aristokraten, herri xehearena eta esklaboena, hiru geruza direnak, orain lau mailatan zatitzen ziren: aristokraten bi maila, herri xumearen bi maila eta esklaboak, azken hauek gerlako gaitibuak ziren eta aristokraten menpean zeuden. Gaur egun, esklaboak ez dira desberdintzen herri xumetik, eta lau mailak bi maila bihurtzen dira: aristokraten eta herri xumearena. Lehenengoek buruzagitzaren barruan kokapen berezia dute eta haietarako nekazaritza erritual bereziak egiten dira. Estatusak gorputzaren apaindura eta janzkera adierazten ditu. Goi-mailako Kenyek herri xumeko pertsonen baino tatuaje konplexuagoak erakusten dituzte,

eta haiek bakarrik haur-kotxe dotoreak erabil ditzakete.

Bizitza herriska batean

Herrisketan, non Kenyak bizi baitira, herri-etxe batzuk daude, haietarako bakoitzak 10-15 ganbara ditu (herri-galeri batera zuzentzen direnak). Herri-etxeak ibaitik modu paraleloan kokaturik daude, lekuetan non ibaertz malkartsuak baitira. Herri-etxe batean, erdiko ganbara etxeko Nagusiarengandik okupatuta dago; honetako albo banatan beheko maila duten aristokratak daude eta gero herri xumeko pertsonak. Teilatuaren altuerak maila adierazten du; aristokraten edozein herri-etxearen teilatuak herri xumearenak baino altuagoak dira, Asiako Hegoekialde osoan gauza bera gertatzen baita. Labore-lurak herriskarena da, honek kolektiboki ekin ohi du: bai erritualetan bai nekazaritzan. Nekazaritza-zikloaren etapa bakoitza errito baten bidez markatua izan da. Kenyen artean, ekoizpenaren eta kontsu-

moaren unitatea familia da. Bere tamaina aldakorra da; familia aristokratikoeak handiagoak izan ohi dira (10 kide inguru osatzen dituzte), eta herri xumeenak 7 baino gehiago ez dituzte.

Familiako unitatearen barruan, bikote ezkontuta bakoitzak beren arroz-soroak landu behar dituzte. Zelaiaren ekoizpenaren helburua gordeleku komun batera joatea da; gauza bera gertatzen da arrantzaren, ehizaren eta biltzearen produktuekin, eta familiako kideek unitate bezala kozinatzen eta jaten dute. Bai gizonak bai emakumeak modu berdinean arroz-soroak landu ohi dituzte. Familia nuklearrak lana gehiena egiten du, baina luberrirako, landaketarako eta uztarako, txandakako lanaren taldeak egiten ohi dira. Herriskako Nagusiaren zelaia lan egiteko taldeak ere egiten dira. Familiako unitate guztiek "Zelai Ofizialetan" lan egin behar dute, bestela isuna ordaindu beharko dute. Bere gizarte-egituraren, errituaren eta ekonomia-erabera, Kenyek beste Asiako Hego-ekialdeko irlako gizarte tradizionalekin amankomunean zerikusia dute, izan ere, ohi-turagatik gobernatzen dira (Adat). Denek "Adat"ekin ados ari direnean, munduan har-

monia eta oreka egoten da. Ekintza okerrak, bai adulterioa, bai lapurketa bai erritual-delitua, desorekara eta gaixotasunetara eramaten du. Ekintza okerra banakoa denean, isuna jartzen zaio, eta isunaren kantitatea, herriskan bilera baten bidez, erabaki ohi da.

Ezkontza eta ahaidetasuna

Ezkontza, idealki, maila bereko indibiduen artean gertatzen da, eta ahaidetasuna bi aldeko aintzakotzat hartzen da, emakumezkoaren eta gizonzkoaren leinuaren bidez. Ezkontza ondoren bizilekuri buruzko arau finkaturik ez dago; bikotea eta gurasoak biltzen dira eta bikotea non bizi izango den erabakitzen dute. Erabakia faktore batzuen arabera izango da: gurasoen adina edo familia bakoitzako baliabideak. Kenyen izenak finkatzeko sistema patrilineala da, izan ere, ume batek bere izena du aitarena ere, baina umeari izena ematen diotenean, gurasoen izena modifikatzen dute umearen harremana erakusteko. Bilobak jaio direnean, gurasoek beren lehengo izenak berreskuratzen dituzte "Pre" aurrizkia gehituz, honek bere estatusa, aitonamona bezala erakusten du. Praktika hau "tektionimia" deitzen da eta oso ohikoa da Kenyen, Balindarren, Kayanen eta Asiako Hego-ekialdeko beste gizarte askoren artean. Pertsonak errukariak dira umerik ez dutenak, eta beheko mailakoa dira.

BAUPEAK

Baupes-eko eskualdea, Kolonbian eta Brasilean, Mundu osoaren zanpatu gabeko oihaneko alde isolatuenetarikoa bat da, 40 talde indiar ditu. Euri tropikalezko lurra, basoak eta muinoak, noizean behin oihanartea moztuta dago: harkaitzak, tontor zelaizko mendiak eta mendi-mazela malkartsuak. Alde harritsu hauetan, ur-lasterrek eta ur-jausiek ibai-nabigazioa saihesten dute; kanoek bakarrik zehar ditzakete. Ur-laster hauetan, non arrantza erraza eta ugaria baita, indiarrek beren etxeak egin nahi dituzte.

Zenbat indiarrek bizi diren Baupes-en kalkulatzeko oso zaila da, baina seguraski 10.000 baino gehiago izango dira. Beren ezaugarrien artean aniztasuna eta homogeneotasuna daude. Talde txiki askotan zatiturik daude. Talde bakoitzak bere hizkuntza hitz egiten du, baina haien arteko hizkuntzak oso antzekoak dira, Ekialdeko Tukanen hizkuntzaren familiakoak dira. Modu honetan, nahiz eta talde bakoitzak ekologiaren moldaketa espezifiko batzuk, artisau-espezializateak, kulturako trazuak eduki, eta haien arteko erritualeko elementuak oso antzekoak direnez, pentsatzen da alde honek kultura homogeneoa dela eta hau dela kausa Baupe indiarrek esaten zaizkiela.

Baupe Indiarren talderik garrantzitsuenetarikoa Barak, Barasanak, Kubeoak, Desanak, Makunak, Tatuioak eta Tukanoak dira. Azken hauek talderik handiena dira, 2.500 pertsonaren bueltan, eta beren hizkuntza aldeko hizkuntza-amaren antzekoa da. Talde txiki batzuk, Barasanak eta Kaparanak bezala, 200 baino gutxiago dira; gainera, badira hizkuntza batzuk lau edo bost mintzailerekin, aitzitik beste hizkuntza batzuk galtzen ari dira.

Hizkuntzak, taldekoa, taldekoa izatea esan nahi du

Baupe indiarren aniztasun linguistikoa beren hizkuntzen desberdintasunarekin doa. Hizkuntza talde baten izatekoa da, zeinak guztien arbasoak partekatzen baititu eta ezkontzen eragiketa baldintzapean jartzen baitu. Salbuespen gutxirekin, hitz berbera hitz egiten duten pertsonak ahaidetzat hartuak dira, eta haien

artean ezin dira ezkontzen. Horregatik, Baupe Indiarrek emaztea bilatzeko hizkuntza desberdin bat hitz egiten duten taldeen barruan bilatu ohi dituzte. Senar-emaztearen seme-alabak aitaren tribuen identitatea hartuko dute eta bere hizkuntza hartuko dute, batera amaren hizkuntza ulertuko dute. Honek bistako elebitasuna indioen artean sortzen du. Heldu gehienek bi hizkuntza gutxienez ulertzen dituzte, batzuek hamar hizkuntza arte esagutzea lortzen dute (bidaiagatik). Oso normala izaten da bi edo hiru indiarrek hitz egiten ikustea, baina haietarikoa banak bere hizkuntzaz beraz eta zailtasunarik gabe besteen hizkuntza ulertzeko.

Herri-etxea

Baupe Indiarren etxea harrigarria da. 30 metroko luzera eta 12 metroko altuera izatera iritsi daiteke. Bere teilatuak (bi urtez), albo bakoitzetik ia-ia lurzorua egiten du. Aurreko hormak azal leundutako xafiak ditu, marrazkiekin kolore biziez margoturik. Marrazki hauek anakondak eta indioen irudipenak adierazten dituzte, droga haluzinagarrien menpe daudenean ("yage" delakoa). Etxea Unibertsoaren irudikapen simbolikoa da: teilatua zerua da, aurreko atea Ekialdea da, nondik Eguzkia ateratzen baita, eta atzeko atea Mendebaldea da, Sartaldeko Eguzkia. Ate nagusia gizonentzat erreserbatua dago, eta barruan, aurreko aldea eta erdiko aldea dira erritualen ospakizunak egiteko. Bazterretan, atzerantz konpartimen-

tu desberdinek eta banaturik familiei ostatu ematen diete.

Generalki, etxe bakoitzean neba-arreben talde bat bizi da, bakoitzak bere emaztearekin eta seme-alabekin. Emakumeek ezkontzen direnean beren etxeak uzten dituzte eta beren senarrekiko bizitzera joaten dira. Baupeak normalean ibaien ondoan kokatzen dira. Etxeak eta herriak ibaietan zehar eraikirik daude (oso garrantzitsuak dira komunikaziotarako). Generalki, indiarrek kanoaz joaten dira, eta beren trebetasunagatik ospetsuak dira, ibai azkar eta arriskugarri hauetan harkaitzak saihesteko. Gizonak arrantzale adituak dira, metodo asko erabiltzen dituzte: arkuak eta gezietatik tranpak arte. Nahiz eta ehizari garrantzia handia eman, arraina proteinazko iturri garrantzitsua dela pentsatzen dute. Tradizionalki tranpaz, arkuaz, geziez, eta zerbatanaz (pozoiturik zeuden dardoekin) ehizatzen zuten. Gaur egun, ia-ia indiar guztiek eskopetaz (misiolariek edo kobrea ateratzen duenak eman dizkietela) ehizatzen dute. Ehizatze metodo zaharrak bertan behera utzi dituzte, urrutiko lekuek izan ezik.

Nekazaritza elikadura-iturri nagusia da. Aldi idorrean, gizonak basoa ebakitzen eta erretzen dute; emakumeek, aldiz, uza mota asko landatu ohi dituzte, manioka mingotsa da ugariena. Gizonak tabakoa, koka-landareak eta "yage" delakoa bakarrik landatu ohi dituzte.

Errito-zeremoniak

Baupeentzat, errito-zeremoniak alde batetik erlijio-espresioaren forma da eta bestetik abagunea da bere gizarteko bizitza hedatzeko. Etxe bakoitzeko kideek beren auzokoak dantza egitera edo garagardoa edatera gonbidatzen dituzte. Garagardo hau, edo "chicha" delakoa, legamiatutako manio- katik ateratzen da. Dantza hauetan, gizonak lumentzako jan- tziak, lepokoak, jaguarren hortzezko gerrikoak, ehotutako azalezko bularrekoak eta zeremoniako beste luxurekin janz-

ten dituzte. Denbora mitikoetan, ekialdetik etorri ziren lehen- go biztanleei ordezkatzeko dira (kanoa- anakondaz). Dantzak 36 ordu baino gehiago luzatzen dira, garagardoa bukatu arte, gizonak beren jatorri mitikoak abesten dituzte beren kantetan. Abesten duten bitartean eskukada txiki "yage" banatzen dute, zeremonia egiten eta gidatzen duten apaizei pizkanaka-piz- kanaka ematen joaten zaizkie. Droga honen menpe, gizonak izpiritu bihurtzen dira, eta orduan Beste Mundu intenporala eta mitikoa ikus dezakete, baita eguneroko bizitzaren erreali- tate ezkutatu ere.

Dantzak kategoria batzuetan zatitzen dira. Batzuetan gonbidatuak arrain edo haragi ketu handiko kopuruak ekartzen dituzte, dantzetan beren ostalariei eskaintzeko. Generalki, gizonak emazteak lortu dituzten etxeetan erritual-oparia es- kaintzen dituzte. Beste batzuetan, beren etxera xirulak eta tronpeta sakra- tuak eraman dituzte, baina emakumeek ezin dituzte ikusi, eta ikustekotan herio- tza zigorra emango liekete. Instrumentu sakratu hauek, edo "jurupary" direlako- ek, heriotza biziduna ordezkatzeko, arbasoen izpirituari. Denbora mitikoetan eginak ziren, su batean lehenengo arbasoen gorpua errea izan zenean. Beren sinesmenaren arabera, bere hausterreetatik palmondo bat atera zen, palmondo hau moztua izan zen (zati batzuetan), musika-tresnak egiteko.

Hula Herria, Tagari Errekako Arroetan, Papusia-ko Hegoaldian (Ginea Berria), bizi den herri indiar bat da. Bere populazioa 35.000 pertsonen bueltan dago eta nagusiki 35 mota bata-landa landatu ohi ditu.

Haiek ere, lekak, azukre-kanabe-
luak, ñame edo taro bezala, landa-
tzen dituzte. Bere elikadura proteini-
koa etxeko txerriengandik etortzen
da, baina txerriken ingestioa nahiko
irregularra da. Hulek beren elikadura
beste produktu batzuekin gehitzen
dituzte: intxaurrak, perretxikoak eta
basoko fruituak. Ehiza ere egiten
dute, tranpaz edo jaurtigaiez, martsu-
pial txikiak eta hegazki mota asko lo-
tzen dituzte. Azken hauek oso
garrantzitsuak dira, beren haragiaga-
tik eta beren lumagatik ere. Hulentzat,
hegaztia basoko gauzarik silbestree-
na eta garbiena da, izan ere, Hulek
hegaztiak mendetako Munduaren
antitesizat hartzen dituzte, morroita-
sunaren menpean dagoen Mundua.

Natuarekin lotuta dagoen kultura

Hulen kulturaren forma eta gizarte-
aren antolakuntza derrigorrezko mo-
duan dago lotuta eta moldatuta bere
ingurunera. Mendiko jendea da, lauta-
da bolkaniko batean ezarria. Ia-ia
beren etxe eta hortu guztiak 1500 eta
1700 metroko altueran kokatuta
daude: makurdura gutxiko lurraldee-

tan. Harkaitz batzuek lautadaren mono-
tonia mozten dute, baina oso gutxitan
600 metro baino gehiago hartzen dute
arroaren erdiko altueraren gainetik.
Urteko ziklo erregularrik ez dago, baina
uda beste urtaroak baino idorragoa izan
ohi da. Euria ugari izaten da, asteetan
zehar luza daitekeena, honek landaredi
oparoaren hazkuntzari mesede egiten
dio, baina orduan tuberkuluak lurraren
azpian usteltzen dira. Aitzitik, euria urri
izatekotan kalte egiten dio landarediari
eta uzta kaskarrak biltzen dira. Konbinazio
biak sarritan gertatzen dira eta efeturik
suntsitzaileenak lehortzeak eta izozteekin
konbinazioetatik etortzen dira. Horregatik,
Hulek kontrako ingurune-
ra moldatu behar dira. Alde batetik, beren
lurraldeak erdiko eta goiko kalitateen arte-
an daude, zeinek klima-egoera onuragarrie-
tan uzta bikainak ematen baitituzte (ahalegin
txikiarekin). Beste aldetik, haien gainetik urri-
tasuna dute, klima gora-beheraren ondorioz.
Baldintza hauek saihestezina izan zen, eta
horrek beren gizartearen antolakuntza eta
erakundeen izaera determinatu du.
Hulen herrialdeak, gauza askorengatik,
garrantzia handia du: hortuak oso zainduta,
batatazko partzelak, lubetaz babesturik,
lehen euri-oihanaren zatia eratzen dutela,
alde lurgorriz utzitak, natura-ziklo leheratuak,
oihaneko egoerara bueltatzeko.
Aire-argazkietan zanga artifizialen labirinto
bat ikusten da: 2 edo 4 metroko sakonera du,
beren lurraldea norabide guztietatik gurutza-
tzen du, eta helburu desberdinak ditu: lurral-
dea itsasoratzea, bestela lurralde hauek
hezeegi egongo lirake tuberkuluak emate-
ko edo alde landuak markatzeko. Zanga

HULAK

hauek kanabera trinkoz saihestetik babesten dute. Zanga eta babes-pantaila natural hauen erabilpena oso garrantzitsua da; izan ere, Hulek ez dira herris-
ketan bizi, aitzitik, beren etxeak laborantzetan saka-
banaturik daude ustekabeko eraso menperatuak ez
izateko.

Desberdintzea sexuen arabera

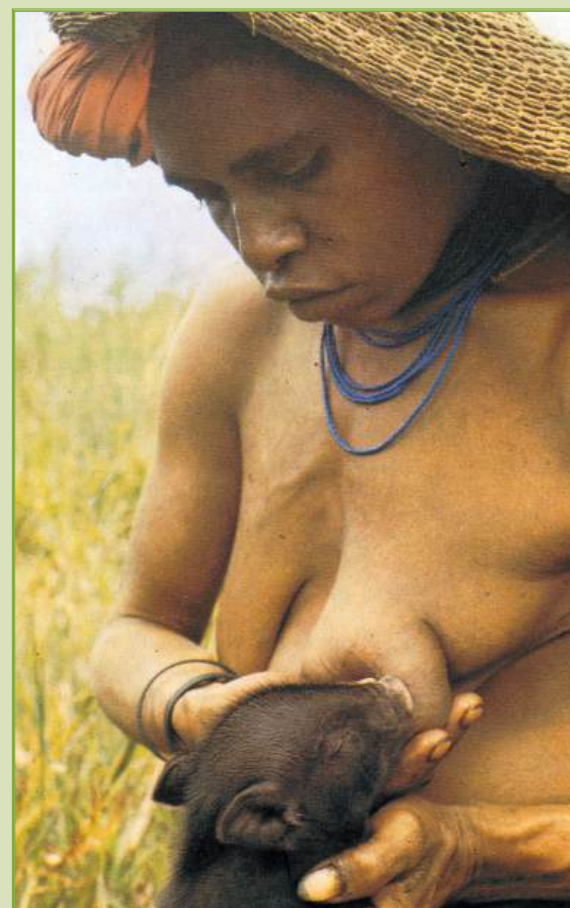
Ginea Berriko goiko aldeetan, ohitura bezala, gizo-
nak beren emakume eta seme-alabeengandik bana-
turik bizi dira, hilekoen kutsaduraren beldur direlako.
Dena den, Hulek irla osoan sexu-segregazioaren siste-
ma ez bezala tontorretara eramaten dute. Gizonak
inoiz ez dira emakumeen etxeetan sartzen, eta bil-
tzen, prestatzen eta beren janaria egiten dute beren
emakumeen edo alaben laguntzarik gabe. Gainera,
gazte ezkongaiak urte batzuk emakumeekin egon
gabe igaro ohi dira, praktika magikoak eginez osasu-
nerako eta fisiko-hazkuntzarako. Denboraldi hau
beren orrazkera, gizontasunaren eta sexu-ahalm-
naren ikurra, egiteko erabiltzen dute. Indiako gizarte-
an gizonaren kастitate bertute oso preziatua da. 20
edo 30 urte dutenean ezkondu ohi dira.

Huluen unitate politikoak

Hulen oinarritzko unitate politikoak lurraldeetako tal-
deak dira, egitura konplexuak; izan ere, talde horietako bat
izateak ez du esan nahi estatus osoa dutela, aitzitik, gradu
eta intentsitatearen arabera zerbait duela. Honela, indibiduo
bana talde batzuetakoa izan daiteke, bere interesak edo begi-
kotasunak arabera. Ahaidetasunaren loturek aukera-sorta
handia eman dezakete talde des-
berdinetan afiliatzeko, nahiz eta
basikoko gizonaren portaera izan,
bere gizartearen estatusa definitzen
dena. Gizon onak bere ahaideei
armak defendatzeko prest egon
behar da. Bere gerra-ekintzak ez
dira izango lurraren eskasagatik,
nahiz eta etsaien hortuak arpilatze-
ko ohitura izan, oso gutxitan menpe-
ratutako lurra kontserbatzen saiatu
da. Aitzitik, demografi hazkundera
murrizteko era primitiboa, gerra da,
biztanle dentsitateak herrialdearen
ekonomi ahalbideetara adostatzen
duelako. Talde ugariak mantentzeko
gaitasun hau klima aldaketaren ara-
bera aldatu egiten da. Biztanle den-
sitatea ere izurriten arabera aldatu
egiten da, haietarikoz batzuk kanpo
munduko kontaktuak sortzen ditu,
natura-katastrofeak eta garestizeak,
zeinek umeei eta zaharrei min han-
dia ematen baitiete, eta gizartearen
sexu-harremanen murrizketa.
Hau bezalako gizarte batean, oso
bitxia da emakume senargabeak
aurkitzea, familia ugari asko baita-
go, eta emazte antzuei uko egiten

zaie, izan ere, sexu biek seme-alaba asko eduki nahi dute. Gizon ezkonduen erdiak bi emazte edo gehiago dituzte. Gizon garrantzitsuak izateko, hamabi arte ailega daitezke. Nahiz eta baieztatzea oso zaila izan, demografiaren gora-
beherak nekazaritza-etekinen aldaketekin zerikusia izan
dezakete. Janariak urri direne-
an, gudeak eta denbora-
migrazioek biztanle dentsita-
tea murrizten dute, baina uzta
onak etortzen direnean, berri-
ro familia ugariak orokortzen
dira.
Seinale asko dago mende-
urren askotatik Hulen agerpena
adierazteko. Ez da jakiten
ezer laborantza-teknikaren
eboluzioari buruz, baina beren
nekazaritza-tradizioetatik ate-
ratzen da, azken mende haue-
tan aldaketa garrantzitsu
bakarra izan delarik, taroan
zetzan ekonomiaren trantsi-
zioak beste batera aldatu zue-
larik.
Klima-aldaketa gogorrek ezin
dute ingurunera moldaketa
zehatzik utzi. Gizartearen egi-
turaren malgutasuna, hain
zuzen ere, arazo honi aurre
egiteko era da, izan ere, indivi-
duoek askatasunaren tarte
handia dute beren ekonomi-
onuraren arabera obratzeko.

MELPAK

Ginea Berriko erdiko mendietan, Wahgi haranean, herri primitibo bat bizi da: Melpa herria.

1930 urte arte, Ginea Berriko alde menditsua biztanlerik gabe zegoela pentsatzen zen. Bi urre-bilatzaileek, Leahy anaiek, 1933an autoritateen ordezkari batekin Wahgi Harana aurkitu zuten eta mendietara legea, komertzioa, eta erlijio europearrak eraman zituzten. Lehengo esploratzaileak harrituta geratu ziren herrialdearen ondasunagatik eta populazioaren kopuruagatik; jende harroak eta sendoak. Haran osoa larrez beteta dago, hauek 2200 metroko altuerara arte igotzen dira, inguruko altuekin arboladiekin nahasten baitira. Nahiz eta azken 40 urte hauetan gizartearen aldaketak egon, laborantza-modeloak eta populazioa ez dute aldaketarik pairatzen. Leahy anaien ustez, "...etengabeko hortu lauangeluarren multzoa da, izugarritzko xakezko taularen antzekoa. Etxeek planta obalatua dute eta teilatua belarrez eginda dago. Etxe hauek 4 edo 5 eraikinen taldeka daude, paisaje osoa tapatuz..."

Komunitate banako gizonek hortu hauek aitzurtu eta hesiz babesten dituzte, azkenean hustubideko zanga sakonekin inguratzen dituzte. Emakumeek ere lurak desegiten dituzte, basoko ertzeetan, eta batzuetan basoan sartzen dira alderdi nahiko zabalak mozteko. Ohiko uzta batata da: taroak, ñamea, azukre-kanbera eta bananak ere lantzen dituzte, gainera, europarrek sartzen zituzten beste produktu batzuk ere landu ohi dituzte: artoa eta manioka. Ginea Berriko beste eskualdeetan ez bezala, hemen dauden herriskak egiten zuten zeremoniako garai laburretarako. Melpak asentamendu txikietan, 1500 metroko altueran kokaturik, bizi dira. Gizon batek eta bere hurreko familiak, edo hurreko ahaideen talde txiki batek osatzen dute.

Dena den, asentamendu hauen gizonak elkarrekin eta emakumeengandik urrun bizi dira; hilekoaren efektu kutsatzaileen

eta ahulgarrien beldur dira. Nukleo bakoitzean etxolak badaude, hileko-egunak emakumeek pasatzeko; emakume hauek beste hilabetearen egunak beren seme-alabekin eta txerrieekin bizi dira. Animalia hauek ate berezi batetik sartzen eta irteten dira; egunsentian etxetik uzten dute, mendian egun osoa sustraiak ateratzen ematen dute, eta gaua erortzean etxeratzen dira beren batata-errazioa hartzeko.

Neskek amarekin lo egiten dute ezkondu arte eta senarraren etxera joan arte. Mutilek, 10 urteren bat dutenean, gizonen etxean lo egiten hasi dira. Lehengo bisitariak gehien harritu zituen gauzatariko bat bertakoen grina gauza politagatik izan zen, baina ez zen bakarrik bere apaingarri pertsonalagatik, baita pasaiaren hobe-kuntzagatik eta lurrazal zeremoniotsuagatik ere. "Parke" hauek beren tontorrean gizonen etxe bat eduki ohi dute, beren erritoak ospatzeko, eta batzuetan hilerriaren ondoan edo kultorako leku baten ondoan daude, non harri sakratuak lurperatzen baitira.

Esparru baten barruan, hezolah, arbola eta zuhaiska sakratuak landatzen dira, gizonen etxeko atearekin lerrotaturik. Pieza magikoaren helburua aberastasuna erakartzea da. Melpak pentsatzen dute beren zaharren izpirituak zuhaitzen barruan bizi direla. Arbola haietarik bat moztea beren arbasorekiko iraina da, zeinak, ezenbestekoa izanik, erruduna hiltasunarekin zigortuko baitute.

Lurrazal zeremoniotsuetan gerra-kontseiluak ospatzen dira, izan ere, hilerria leku aproposena zen bilerak egiteko, eta gaur egun trukeen erdiko puntua da: "Moka" delakoa. "Gizon Handiek" bere zainketa egiten dute; hauek "Moka"-ren sistema antolatzen dute, aspaldian gerra-ekintzak egiten zituzten. Australiako autoritateek oso azkar bukatu zituzten tribuen erasoak, baina oraindik Melpa tribuak eta klanen arteko etsaitasun zaharrak eta aliantzak jarraitzen dute. Nahiz eta gerraren koordinazioa "Gizon Handiek" egin, zuzendari hauek ez ziren ekintza bortitza egiteko gai soilik, baizik eta antolatzaile onak, hizlari bikainak eta gizartearen harremanetako manipulatzaile adituak ere baziren. "Gizon Handiek" bere estatusa lortzen dute lehiatuz, beste

lehiakideekin lehiatuz, bere izaeragatik eta gizartearen trebetasunagatik. Baina egia esan, batzuk beste "Gizon Handi"-ren semeak dira, ia-ia beti oinordekoak. Oraindik "Gizon Handi"-en gizartearen hierarkiaren aztarnak daude, nagusiak eta gazteak, pertsona arruntak eta Melpa txirotasunak ez baitie uzten ezkontzako doterik eta ezkongabea izatera zigortua izatea eta taldeko buruzagien menpean lan egitera.

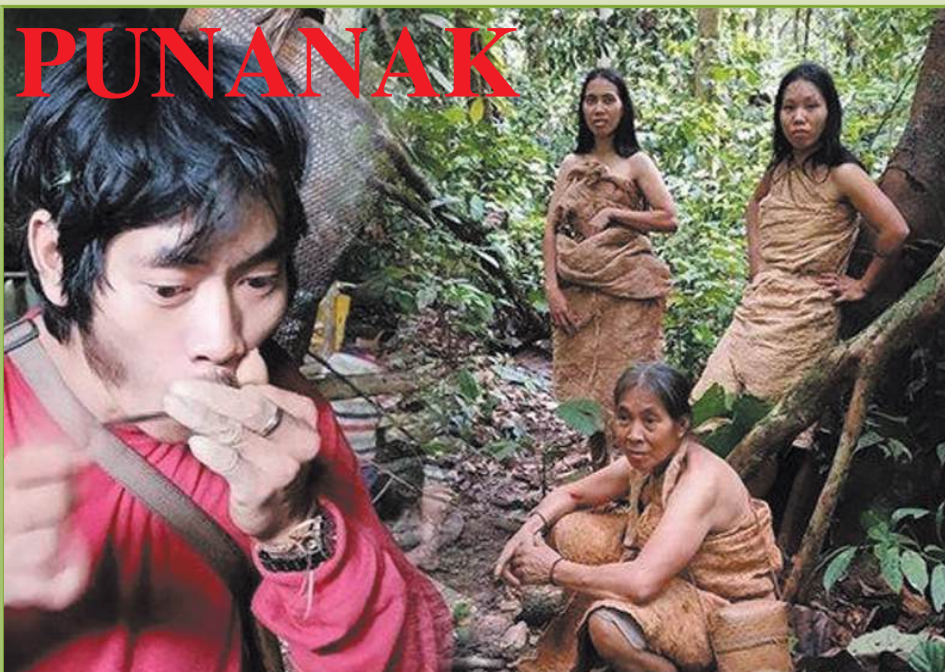
Borroken abolizioarekin, oskol mota batzuren trukea eta txerri-truke zeremoniotsua handitu ziren, beti "Gizon Handi"-en ikuskapenaren menpean. Truke hauek Klanen arteko gerra-konponketa zaharretatik etorri ziren, etsai txikitatzat hartuta, liskar armatuaren lehiaketa faktorea gordetzen dute eta "Moka" esaten zaie. Tribu-liskarren aurkako eragozpenek, eskolen ugaritasunari gehiturik (zuriengandik sartutak), "Moka"-ren sistemaren hedapena bultzatu zuten. Dena den, azken urteotan autoritateen eta misiolarien erasoak ohitura honen kontra gehitu dira. Gobernuak uzta komertzialak sartu ditu: kafea eta barazkiak, eta badaude, modu honen dirua irabazi nahi duten gizon askok edo zurien landatzeetan lan eginez. Udaleko batzordeak ere osatzen dira; "Gizon Handi"-ek batzorde hauek gobernatzeko denbora asko eman behar dute. Melpak Mendebaldeko erakunde gizarte-ekonomikoetan integratzen joan dira, irlako beste talde baino eraginikortasun handiagoarekin. Azkenean, "Moka"-ren sistema, moneta merkatu-ekonomiagatik aldatuko da.

Borneoko erdialdeko oihanetan ehiztari lotsatien eta nomada biltzaile herria bizi da. Hauek aurpegi zurbila dute, eguzkia-
ren argia beren larruan nabari-
tzea gaitzitzen baitzaie.

Bere oihanetik bakarrik ateratzen dira eskualdetako biztanle sedentarioekin salerosteko. Dena den, jende asko sedentario izatera pasatu da eta lehenengo ohiturak bertan behera utzi ditu. Baso-jendeei “Punan” izena ematen zaie, baina adituak ez daude ados nomada guztiei izen hau ematen zaien edo bada-
goen talde baten antzekoa, “*Penan*” izendatua. Borneoko beste baso-nomadak (Bukitanak eta Otak) leinu beretik etor daitezke edo modu baten antzeko eboluzioa izan dezakete, antzeko inguru batean bizi izateaga-
tik. Nahiz eta fisikoki guztiek Borneoko beste Daiark herrie-
kin kidetasun garbia erakutsi, Punanen artean kultura eta hizkuntz-
desberdintasunak ikus daitezke.

Oso zaila da Punanen demografi-garrantzia kalkulatzeko, izan ere, sarritan, haietarikoz batzuk espedizioei ekin ohi diete eta eskualde nahiko isolatueta bizi dira. Dena den, ikerlan berrie-
nek adierazten dute Kalimantan-en 4.000 mila inguru daudela, eta Sarawak eta Brunei artean 5.000 mila inguru. Talde bakoitzak bere inguruan dagoen errekaren izena hartzen du eta, ondorioz, jentilizioa tribuaren izenari lotzen diote: badaude taldeak Punan-Batuak, Punan-Tubuak, Punan-Aputak... Posible izan daiteke talde batzuek izena aldatzea beste erreka berritara joaterakoan. Oso zaila da Punanen sailketa egitea beren etengabeko aldatetarik; hala, taldeak bata bestearekin nahasten dira edo hedatzen dira, unearen arabera. Gainera, talde gehie-
nek merkataritza-harremanak dauzkaten herri sedentari-
ekin kultura-trazuak hartu dituzte. Beste zailtasun bat benetako Punan nomaden kopuruaren beharrekada posiblea da, eta ten-

PUNANAK

dentzia hau egunez egun are azentuagoa da. Duela hamarkada batzuk, Punanek aterpe iraunkor gehiago eraikitzen hasi ziren eta lehorreko arrozaren laborantzara pasatzen ari dira, bai beren auzokoen eraginagatik bai bizi nomaden zailtasunagatik. Bestetik, aspaldian jende sedentarioek Punanen artean, beren auzokoak zirela, esklabuak egin zituzten; hala, talde aurreratuen ohiturak, hizkuntzak eta teknikak hartu zituzten, nekazaritza-gizarteetan integratu arte. Punan guztiek ezaugarri fisiko berdinak adierazten dituzte; modu honetan ikus daiteke benetako nomaden aurpegia oso zurbila dela. Jende hauek ikasi zituzten lehenengoek beti esaten zuten Punanei ez zitzaizela batere gustatzen eguzkiaren argia, eta beren azala zurbila, ia-ia horiska eta oso fina euri-oihanetako alde ospeletan egoteagatik. Ehiztari batek berez dituen nolakotasunak ikus daitezke, adibidez, bere gorputzaren etengabeko tentsioan. Nahiz eta basoetan oso trebeak izan eta seguritatea erakutsi, oihanetik ateratzen dira “*Etxe Kolektibo*”-etako jendeekin salerosteko (Kaianak, Kenyahak, Malohak eta Ibanak, 300 metroko luzerako etxeetan bizi direla), gizaki lotsatiak, herabeak eta baldarrak ematen dute.

Punanak ehizaz eta basoko fruituen bilketaz bizi dira, baina eskualde bakoitzeko baso-baliabideak murrizturik daudenez, talde txikietan taldekatzen dira eta sarritan kokapena aldatzen dute. Aldrak 15etik 75era pertsonen artean egon daitezke (gehienezko zenbakia), batez beste 30 edo 40 pertsonarekin. Ez dute lurrarik eta ez dute eskubide eksklusiborik alde mugatu-
tuen gainean. Aldra batzuk beti lur berdinetik ibiltzen dira, beren eskualdeetako “*Etxe Kolektibo*” batzuekin merkataritza-harrem-
anak mantenduz. Baina ehizarien eta biltzaileen beste talde batzuen agerpena ere onartzen dute, hauek beren intrusioa soberako mugara ez duten bitartean. Batzuek arrantza egiten dute, baina baso-pasioak ez du ibai-nabigazioa ahalbidetzen eta, askotan, kanoarik ez dute erabiltzen. Arruntena da Punan aldrak kanpamentu nagusia egitea, baso-produktuak gordetzeko eta gero salerosteko. Leku hau aproposa da beren zaharrak eta gaixoak biltzeko. Kanpamentu nagusi honen ondotik, kanpamentu txikiagoetan ibiltzen dira, inguruko ondasunak agortu ondoren beste alde batera joateko.

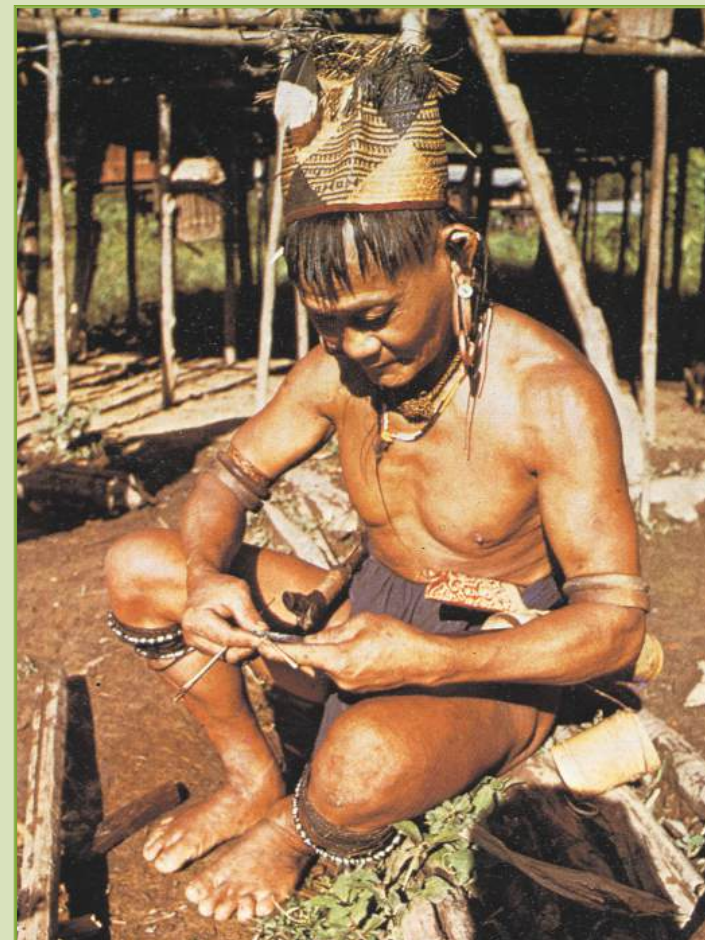
Horregatik, etxe arruntak edukitzea nahikoa izaten zaie, maki-lazko multzo batekin, adarrak eta palmondozko hoztoz egin-dakoak. Batzuetan aterpe hauek ez dute hormarik, baina noiz-
zean behin hostoz edo azalez estaltzen dira airea eta euria saihesteko.

Ezkundu-harremanak

Behin behineko etxolan familia “*nuklear*” bat bizi da, hau da, bikote bat bere seme-alabekin. Punan gizartean ez dago ahaideko talde handirik, nahiz eta aldrak ahaide hurbilak osatu. Odolkideen harremanak aita-amen bidea dute, baina gizartearen ekintzak oso informalak dira, taldea oso txikia delako, etengabeko lekualdaketa egiten dituztelako eta beren ekonomia oso ahula delako. Ezkontzak taldearen ados-
tuaren arabera dira, baina galarazpen batzuk aintzakotzat hartu behar dituzte. Ezinezkoa da familia nuklear bereko pertsonen artean ezkontza egitea, eta kasu batzuetan debe-
katuta dago ezpal berekoen artean ezkontzea, adinaren desberdintasuna oso handia ez bada, bikotearen aukera aske egin daiteke.

Talde desberdinetako pertsonen artean ezkontzen direnean, senarrak emaztearen ahaideekin 12 hilabete inguru eman ohi du, baina epe hau egoeraren arabera alda daiteke. Orokorrean, Punanak monogamoak dira, eta ezkontzak eta dibortzioak formalizatze-
ko formaltasun gutxiarekin egiten dituzte.

Ez dago bizitza helduan sartzeko zeremoniarik, baina gizona sexu-harremanak izten hasi denean –normalki ezkondu baino lehen– zakilaren tontorrean iltze bat, horizontalki, sartzen diote. Nahiz eta ebaketa mingarria izan, zauria sendatu ondoren ez dago deserosotasunik. Garai hartan, zuloan egurrezko, hezurrezko edo metalezko iltze bat sar dezakete, emakumeari koitoan hobe adore emateko. Kaianek, Kenyahak, Ibanek eta Etxe Kolektiboen beste herri batzuek ere erabiltzen dute tresna hau. Ez dago erakunderik Punan talde guztiak lotzeko edo barne hartzeko. Zahar batek haien artean bana zuzentzen du, baina pertsona honek ez du potere erabakitailerik eta ezta her-
tsatailerik ere. Ez dira oinordetzako karguak, baina dena den, karguak gizonentzako aldatzeko joera handia dago. Orokorrean, liskarrak konpontzeko ohiturekin eta iritzi-publikarekin aski da; gizon helduek azken erabakia, aldrako buruzagi zahar-
rengan aholkaturik, hartzen dute.

Errito-Bizitza

Punanen munduan, gizakiak eta izpirituak batera bizi dira. Izpiritu horietako batzuk kaltegarriak dira, eta gaixotasunak eragiten dituztela uste da. Errituaren aditu bakarrak “*Dayung*” izeneko xamanak dira, hauek familiako izpirituak erabiltzen baitituzte minak kentzeko. Punanen errito-bizitza, bere gizartearen antolaketa bezain arrunta da.

Alde batetik, hegaztiak eta beste animalia batzuk behatuz iragarpenak egiten dituzte. Beste alde batetik, oro har, erritualak asmatu egiten dira eta amaitzeko, oniromantzia edo ametsen interpretazioa erabiltzen dute. Hori guztia Izpirituen Munduko asmoak jakiteko egiten dute. Hala ere, ez dago zeremonia handirik, heriotzaren kasuan, adibidez, gorpua oihanean lurperatzen da edo etxola batean uzten da, eta gero kanpamentua ahalik eta azkarren uzten dute.

Ekonomikoki, Punanak ez dira autosufizienteak, horregatik beren inguruko herri sedentarioekin merkataritza-harremanak ezartzen dituzte. Beren erosketarik nagusienak dira: tabakoa, gatza, metalezko tresnak, bitxiak, ontziak, bihiak eta oihalak. Hauek beste produktu batzuekin ordaintzen dituzte, hala nola errexina aromatikoak, baso-kautxua, kalaoaren lumak, eta oihaneko beste produktu batzuk. “*Etxe-Kolektibo*”-etako buruzagiek beren irabazi-merkataritza-harremanak Punan talde zehatzekin je-
loskorki babesten dituzte. Seguraski harreman hauei esker, noraezean ibiltze-
ari borondatez utzi eta nekazari sedentario bihurtzen hasi dira.

JARAWAK

Andaman Uharteetako Artxipelagoa, Ozeano Indikoaren bihotzean, Bengalako Golkoaren oso hurbil, Jarawa herriaren etxea da; haiei ere Asiako pigmeoak esaten zaie, izan ere, bere tamaina txikia da. Herri honek, Harri Arotik bere bizimodu aldaga-bea eta intimitatea gordetzen ditu.

Jarawen populazioek 300 gizabanako osatzen dituzte. Arrantaz, ehizaz eta fruituen biletaz bizi dira, izan ere, nekazaritzari buruz ez dakite ezer, eta ez dakite nola egin behar duten sua. Hori dela eta, beti beren sutzarrak pizturik daude, eta kanpamenduak aldatzean, sutzarreko ilintiak era-

maten dituzte. Beren gorputzak, metro eta erdi inguru dituenak, ez du ilerik. Bizi diren lekuaren klima onagatik, ia-ia arroparik ez dute behar; horregatik, erdi biluzik ibiltzen dira. Bai gizonek bai emakumeek gerrikoaren antzeko bat janzten dute, kokoaren intxaurraren zuntzez egina; honekin begiztak eta lokarriak egiten dituzte. Emakumeen orrazkerek diademaren antzeko bat darabate, basoko baiezt hornitua. Antropologo batzuen ustez, Andaman Uharteetan (Kalkutatik 1.300 km-ra) bizi diren pigmeo beltzen herri primitibo honen jatorriak Asiako hegoekialde osotik hedatu zen pigme-

oen populazioarengandik datoz, dena den, gaur egun onartuena den hipotesiak dio haiek itsasoz Sumatratik etorri zirela. Jarawak oso aurkakoak dira atzerritarrekin, izan ere, mendeetan zehar Txinako eta Malaysiako piratak haien

atzetik ibiltzen ziren esklaboak hornitzeko. Tribu honetako emakumeek eta gizonek izugarritzko gehiegikeriak jasaten zituzten; azken hauek langile sexual gisa hartuta, izugarritzko gorrotoa diete atzerritarrei eta etsaitzat hartzen dituzte.

Honela, bazter hauetan hondoratzen zen edonor hiltzeko arriskuan zegoen, eta bere hezurak kiskaltzeko prest zeuden, atzerritarren izpiritu txarrak hondatzeko. Jara-wek bakarrik bortizkeria ematen diete, eta haiek gauza bera itzultzen dute. Kolonizazio britainiarrek, 1858an hasi zenean, gauzak beren lekuan utzi zituen; Jarawen inguruan zegoen kondairaren zati bat kentzea lortu zuen. Kondairaren arabera, herri hau odoltsua eta gizajalea zen. Hain zuzen ere, mundutik isolaturik egon dira korronte arrisku-tsuengatik eta monzoiaren izugarritzko euriagatik (Andaman Uharteetara ezin zen joan maiatzetik azarora arte). Jarawak mende ba-

tzuetan gizajaleak zirela uste izan zen. Dena den, kolonizazioak ezin zuen lortu beren etsaitasunarekin bukatzea. Aitzitik, atzerritarrekiko gorrotoa areagotu egin zen. Honetaz gain, beren lurretan britainiarrek presondegi bat kokatu zuten, eta zibilizazioaren txarrena beren irleetara iritsi zen, bere gaitzekin: gaixotasunak, alkohola eta deforestazioa. Gainera, Bigarren Mundu Gerran japoniarrek bonbardatu zituzten, eta Indiako kolono berriak masiboki iritsi ziren irle-
etara: gehienak Bengalako ekialdeko errefuxiatuak (malay-

siarrak eta birmaniarrek) ziren, eta etengabe Andamaneko Artxipelagora joaten ziren. Oihana, beren etxe handia zena, pixkanaka-pixkanaka desagertzen hasi zen. 1950 arte, Indiako gobernuak Jarawa bizi ziren lurraldea erreserba bihurtu zuen, South Andamaneko ekialdeko kostaldeetatik eta Middle Andamanetik hedatzen diren 265 km²-ko eremuan. Baina ez zuen ezertarako balio izan. Dena den, Jarawak gaur egungo munduaren erasoan kontra borroka egin behar dute. Antropologoek ez dute beren hizkuntza ezagutzen. 1975etik, Indiako administrazioak Jarawen talde batzuekin harreman lagunkoiak hartu ditu, baina, funtsean, tribu guztiek oso mesfidatiak izaten jarraitzen dute. Dirudienek, azken urte hauetan, are-
riotasuna areagotu egin da, eta gertakariak biderkatu dira, batez ere Birmaniako kontrabandistekin (etsai-
rik txarrenak). Gizon hauek, Kalashnikov errifleak eramanez, Jarawa lurraldean sartzen dira, itsas dортoken bila (oso baliogarriak baitira bai beren haragiagatik bai beren oskolagatik). Gainera, erreserbatik zuhaitzak mozteko ere joaten dira (egur baliosuagatik). Haiek badakite Jarawen geziak beren errifleen kontra ez direla kaltegarriak. Orain arte, beren hizkuntzaren sekretua inork ez

du aurkitu, izan ere, inor ez da haien artean bizi izaten. Antropologo batzuek (Radcliffe Brown eta Lidio Capriani, eta Indian Anthropological Survey-ko Indiako antropologo-
ek, esaterako), irla hauetan bizi diren beste tribu beltzen ohiturak eta erabilerak ikasi dituzte (Ongeak eta Andaman

Handiak, adibidez); azken hauek erabat analfabetoak dira. Jakitera iritsi diren Jarawen inguruko gauzak gutxi dira: ehi-
zaz, arrantzaz eta fruituen bilketaz bizi izaten jarraitzen dutela. Ongeek beraiek, Indiako administrazio espedizioe-
tara joan direnean, elkar ez dute ulertzen.

Luzongo goiko lurraldeetan, Filipinetako Iparraldeko irlarik handienan, beren identitate etnikoa kontserbatzen duten tribu batzuk bizi dira. Haien artean Kalinga herria nabarmentzen da, herri honek bere bizimodu tradizionala mantendu du, segur aski bere gerlarien basatasunagatik.

Duela hamarkada batzuk arte, bitxia zen beheko lurraldeetako biztanleek edo inguruko tribuek Kalingen lurraldera joatea. Haietako batzuek herrien arteko liskar periodikoetan parte hartzen zuten, eta gizakien buruak mozteko ospea zuten.

Kalingen habitata muino altuetan, mendi-mazela aldapatsuetan eta arroila sakonetan zegoen, ur-korronteek zeharkatuta. Herrietatik txerriak eta hegazti-eskorta aske ibiltzen dira noraezean, eta inguruko muinoetan bufalotaldeak larrean ibiltzen dira. Hauek bakarrik hazten dituzte beren haragia aprobetxatzeko, esnearen eta esnekien balio nutritiboa mesprezatuz.

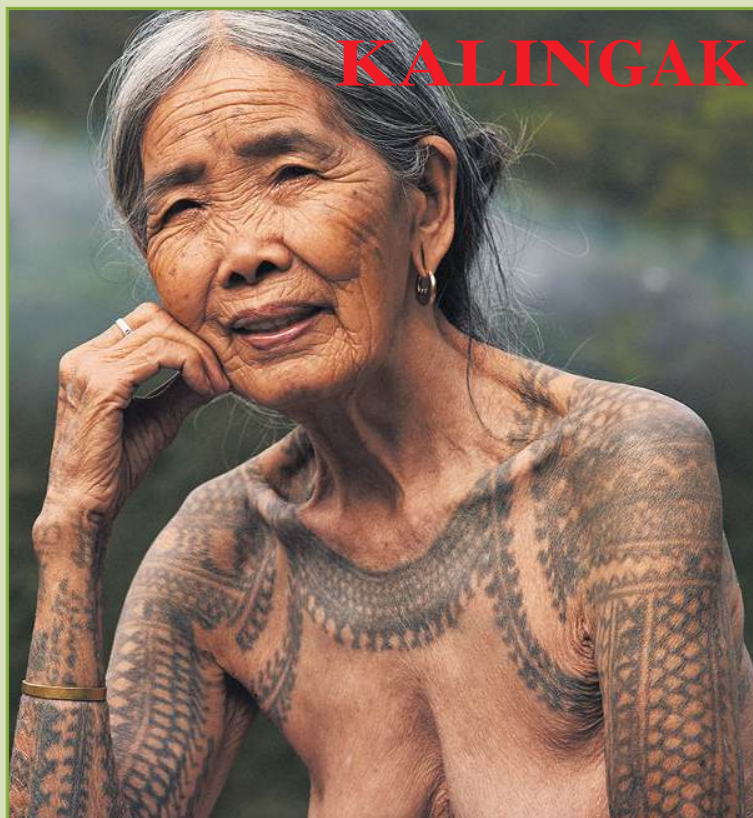
Kalinga askok nekazaritza eta abeltzaintzako ekintzak beste ogibideekin osatzen dituzte: eltzegintza, errementaritza, ehungintza eta beste batzuk. Herri batzuetako tresnak oso baliotsuak dira ez bakarrik haien artean (beren beharrak asetzeko), baita inguruko jendeentzat ere: aizkorak, ganibetak, nekazaritza-tresnak, lantzak. Gainera, kotoizko ehunak egiten dituzten Kalinga emakumeak oso preziatuak dira, baita arbolaren azal-zuntzak lantzen dituztenak ere, tapaki eta jakatxoan fabrikazioan erabilgarriak baitira.

Kalingen janzkera ohiko eta mendebaldeko elementuen nahasketa da. Emakume gehienek haiek egindako oihalezko gonak janzten dituzte, baina ia beti bular biluzik ibiltzen dira. Azken urteotan, kotoizko blusak gero eta gehiago erabiltzen dira, kolore ikusgarriko marrazkiekin estanpatuak. Gizonek gerripekoak erabili ohi zituzten, baina orain mendebaldeko arropak nahiago dituzte.

Iparraldeko muino aldapatsuetan, biztanle nukleo txikiek 6 eta 30 etxe artean izaten dituzte. Hegoaldeko haran handietan, populazioa 250 etxe eta mila pertsona ingurukoa izan daiteke. Nahiz eta leku bakoi-tzak bere arkitektura berezitasunak eduki, eraikuntzek oinarritzko eredu jarraitzen dute. Etxe guztiak lurzorutik altxatuta daude paldo-multzoa erabiliz. Ate bakarra dute, eta hara heltzeko harritzko mailak edo esku-eskailerak erabiltzen dira. Etxe gehienek gela karratua edo angeluzuzena dute, hormak banbu txirikordaz edo eskuz landutako taulaz egindakoak dira.

Gazteentzako askatasunaren marjina

Bi sexuetao adoleszenteek askatasun handia dute. Neskek herriko alargunen etxeetan lo egiten dute eta mutilek etxe hutsetan. Bata zein bestea oso arraroa da gurasoen etxean gaua pasatzea.

KALINGAK

Ohitura hauek sexu bien arteko harremanak erraztu ohi dituzte, izan ere, sozialki onartuta dago gazte batek bere lagunarekin gaua pasatzea edo bikotea ezkontza ospakizunik gabe egitea. Dena den, batzuetan beste kasu bat gerta daiteke: gurasoek hitzarmen formalak egitea, normalean umeak txikiak direnean. Hitzarmen hauek oparien truke eskatzen dute, eta senargaiaren gurasoek ordainketa batzuk ere egin behar izaten dituzte. Hitzarmen hauen haustura sarritan ez da gertatzen, izan ere, bi familien arteko liskarrak etengabe gerta litezke.

Ezkontzaren jaiak batzuetan oso lehiakorak dira, eta haietan ahaideek beren etsaiak baino baliabide ekonomiko gehiago dituztela adierazten saiatzen dira. Ezkontzaren eguna ailegatzean, ezkonberrien gurasoek familiako oinordetzaren zati bat ematen diete. Dotelegatu horiek ganaduak, tresnak, arroz-soroak eta beste artikulua batzuk izan daitezke. Artikulu hauek bikoteari beren etxea eraikitzen lagunduko diete.

Gizonezkoen poligamia

Kalingen ohituraren arabera, senarrek beste emakumeekin harremanak izan ditzakete. Normalean, horretarako, amorantearen gurasoen baimena behar dute. Batzuetan, gizon aberatse- nek amorantearen etxea beren etxearen ondoan kokatzen dute, edo amorantea beste herri batean bizi daiteke. Legez kanpoko seme-alabei aitaren oinordetzaren zati bat ematea normala da; baina legatu hori ez da bezain

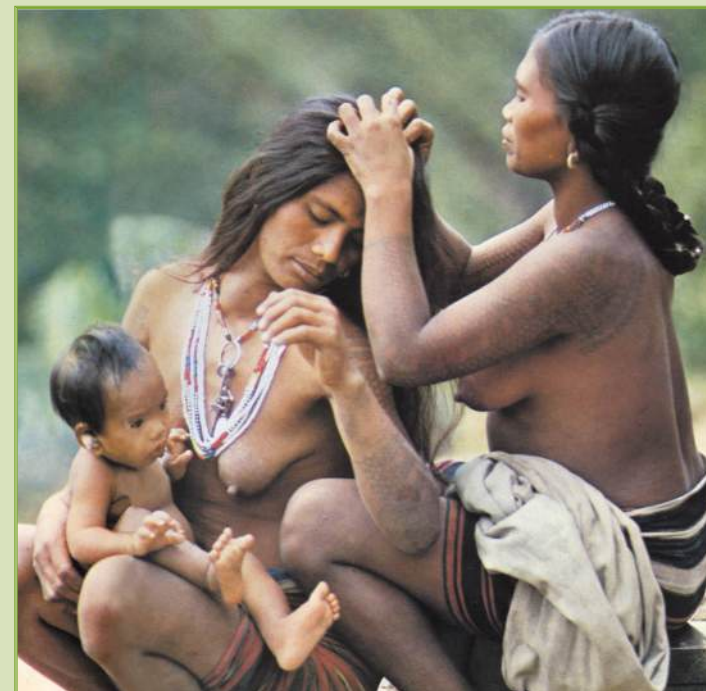
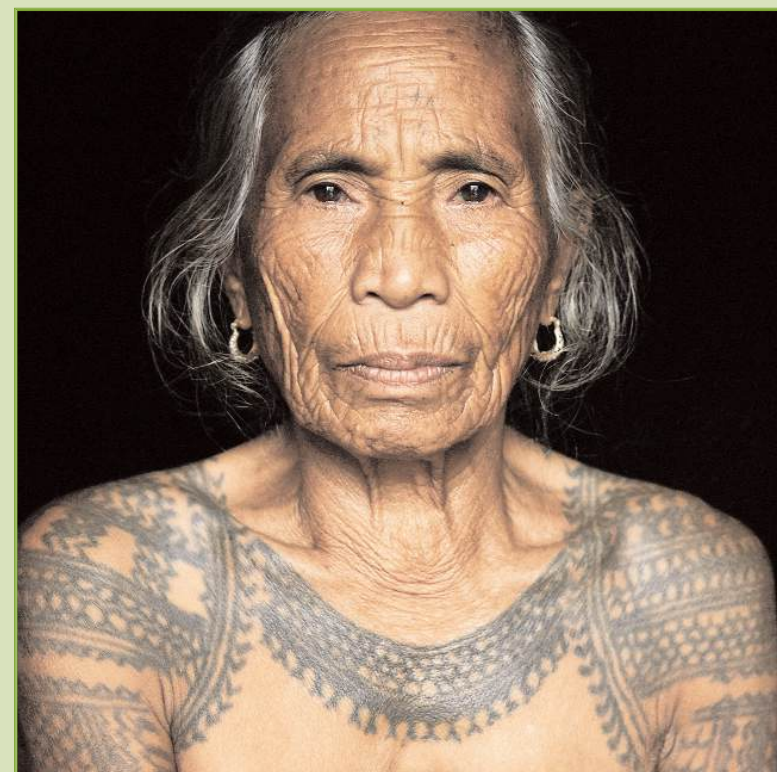
garrantzitsua izango legezko seme-alabena baino. Emakumea zahartzen denean edo seme-alabarik ez duenean, amorantea ondo onartzen du; batzuetan, amoranteak etxeko lanetan eta nekazaritza eta abeltzaintzako lanetan parte hartzen du.

Kalinga emakumearen papera

Kalinga emakumeak ez dira soilik sexu-lagunak edo ekonomiarako lagunak, baizik eta izpirituen munduaren eta gizakien arteko mediumak ere izan daitezke. Medium gisa, emakumeak eritual-ekintza batzuk egiten ditu, ia beti gaixotasunak edo beste gaitz batzuk sendatzeko. Gaitzaren jatorria diagnostikatzen du, eta Jainkoekin edo izpiritu gaiztoekin laguntzen da, horretarako txerribodak eta hegazti sakrifizioak eskaintzen dizkie. Emakumea ez da mediuma aukeragatik edo nahi duelako; izan ere, une zehatz batean deia sentitzen du gaixotasunak sendatzeko. Kalingek Goiko Jainko Sortzailearengan sinesten dute, nahiz eta berarekin zuzenki harremanik ez izan, ahozko aipamenak nahikoak dira; ez da beharrezkoa ofrenda edo sakrifizioak egitea.

Gizartearen Lotura: Aitaldeko Taldea

Gizartearen batasunaren oinarritzko unitatea aitaldeko taldea da. Aitaldeko eta amaldeko osabak, anai-arrebak, lehengusu propioak, eta horien ondorengoak, birbilobak arte, talde honetako kide dira. Pertsona hauek ezkontzean, ezkontideak talde ahaidetuarekin geratzen dira. Talde honen kideek betebeharrak handia dute elkarren artean: liskar guztietan elkarri lagundu behar diote, heriotzagatiko mendekua hartu behar dute, eta egindako kalteak kontuan hartu behar dituzte, baita familiaren aurkako injustiziak ere. Ahaideek beti parte hartzen dute zere monia ospetsuenetan, hala nola eritu sendagarrietan edo hiletetan. Abagune hauetan, taldeko kide batzuek betebeharrak jakin batzuk betetzen dituzte, esaterako, janaria edo edaria ematea; horretarako, familia osoaren artean diru-bilketa egiten da.

Kalingek ez dute oinordetzako nagusirik edo selektiborik. Gizon guztiek besteen begirunea eta atsegina irabaz ditzakete, estualdiak konponduz. Beste modu bat autoritatezko posizioa lortzeko, ekintza oldarkorak eta erasotzaileak egitea da, honela etsaien beldurra lortuko baitute, eta ez da beharrezkoa izango larderia handiagorik erabiltzea. Herrixken artean bakea gordetzea, tregoa akordioaren arduradun diren gizonen autoritatearen eta ospearen arabera izango da. Eskualde bakoitzean badago gizon bat, paktuak zaintzen dituen eta etsaien arteko liskarrak baretzen dituen. Bere eginkizuna kideen arteko adiskidetasun artifiziala mantentzea da, izan ere, beren lurraldeetako paktuen segurtasuna zaintzen du. Konbentzionalismo honen bidez ulertu eta onar daiteke alde bateko arduradunak beste

aldekoari zigortzea kalteak eragiteagatik (paktua egin ondoren). Hilketak bat gertatuz gero, arduradunak erruduna edo errudunaren familiako edonor hil dezake, baina sarritan kalte-ordainketa eskatzera joaten da, eta kitto, gero ordainketa hildakoaren ahaideei ematen die. Hala ere, liskar oso odoltsuak saihesteko metodo bakarra da, eta bere lana egiterakoan krudelkeriaren baliabidea har dezake.

Nahiz eta paktuen sistemak inguruko eskualdeen arteko harremanak baretu, Kalingek ez dute laguntza ematen arrazoi bakezaleengatik, baizik eta kome nientzia ekonomikoagatik. Mendebaldeko eragina egon arren, tribuaren ospea bere gerlarien indarrean datza. Gizonaren gizartearen estatusa igotzeko, hilketak erabiltzen da. Pentsamolde hau gerlarien tatuajeetan ikus daiteke eta nola hartzen dituzten gizahiltzaileen iritziak (begirunez), bai herriakako batzordeetan bai eguneroko hizketan. Paradoxikoki, pertsona batzuk hil egin behar dira beharrezko eragina lortzeko, eskualde bateko zaindaria edo bakezale bezala lan egiteko.

Egoera hau bitxia izan daiteke, herri batean, mendearen erdian zehar, AEBetako kolonia izan zenean, eta gero Ipar Amerikako sistema politikoa kalakatu zuenean.

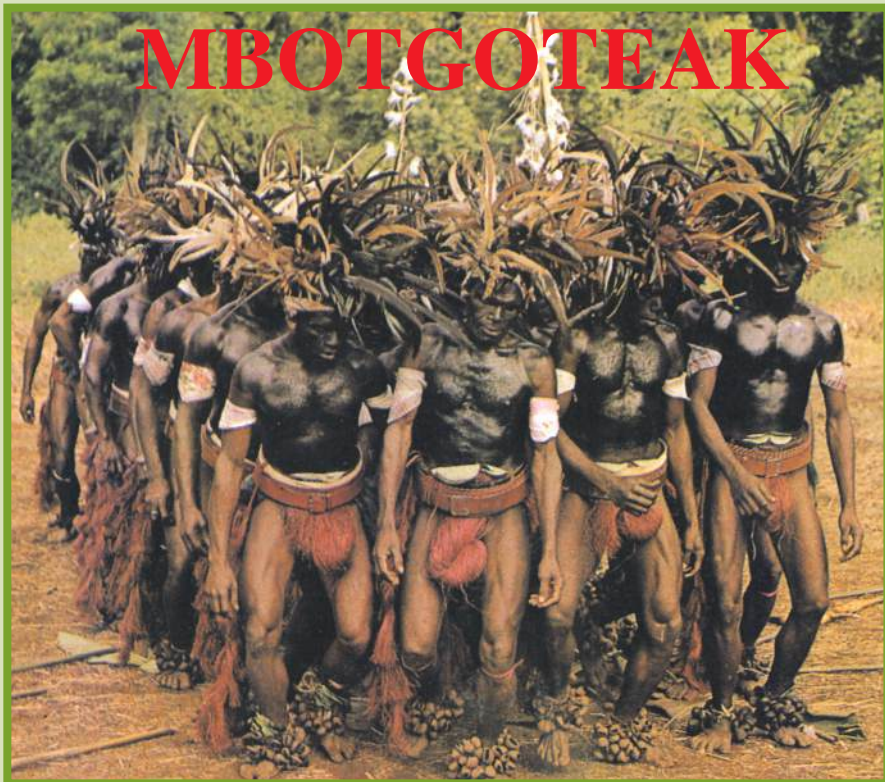
Mbotgoteak, Hegoaldeko irlan, herri-ka batzuetan eta hiru herritan bantzen dira. Herri bakoitzak bere gizonen etxea du. Familiako etxeek teilatu oso makurrak dituzte, palmondozko hostoak erabiliz eta egurrezko armazoiaren gainean kokatuz; gero, indarra emateko, iratzeen sustraiak eta palmondozko adarrak jartzen dizkiete, zikloitean batez ere.

Etrolek itxura berezia dute: aurrekaldea eta atzekaldea borobilak dira, eta azken hau txerrientzat da. Animalia hauek oso garrantzitsuak dira herri honen bizitzan, bai janari gisa bai gizartearen hierarkiaren adierazgarri gisa. Mbotgoteentzat, landare-jakien iturri nagusia "Taro" delakoa da, tuberkulu bat, flamen ondoan eta beste landare batzuekin batera landatzen dena. Txerri basatiek eta etxeko txerriek ortuak arpilatzea saihesteko, hesi sendoez inguratzen dituzte.

"Taro"-a atari zabalean, sutzar baten gainean errea jaten da. Haragia, ordea, egosia izan ohi da edo "laprat" moduan prestatzen da, plater hau "Taro"-zko pasta batean eta flamen oinarritzen da, eta gero haragia eta espinaka antzeko barazki batzuk botatzen zaizkio. Makulako irla Koral itsasoak inguratzen duenez, herri honek sakontasun txikiko uretan arrantza egiten du: aingirak eta ganbak harrapatzen dituzte. Batzuetan txerri basatiak, usoak eta saguzarrak ere ehizatzen dituzte. Gizonen janzkera oso sinplea da: zakilaren inguruan bananazko hosto zati batekin, eta azalezko gerriko batekin lotuta. Emakumeek belarrezko gonak eramatzen dituzte, aurreko alde motza eta atzeko alde luzea delarik. Nahiz eta herri honetako itxura nahiko apala izan, gizartearen hierarkia sistema paradoxikoki oso konplexua da, eta eragin nabarmena du hileta errituetan, hauek ere oso konplexuak baitira. Arbasoen izpirituenganaiko sinismenak sendo mantendu dira, nahiz eta europarrekin kontaktuak izan dituzten. Mbotgoteentzat, arbaso hauenganako konfiantza dela eta, bizitza konterbatzen da, eta emankortasuna eta izpirituaren arteko kooperazioa hileta erritual eta zeremonien bidez lortzen da. Erritu hauen handitasuna eta seriotasuna hildakoak bizi zenean Nimangi hierarkiaren barruan zuen estatusaren arabera neurtzen dira.

Gizartea oso hierarkizatua

Nimangi gizartean, edozein gizonek postuak igo ditzake erritu batzuen bidez, honekin gizarte-

garrantzia eta ospea lortuz. Ez dago benetako nagusirik; Nimangi gizartearen zaharren esku dago autoritatea, izan ere, goi-mailakoak haiek dira. Baina hau lortzeko, indibiduak etxeko basurde nahikoak eduki behar ditu. Txerri hauei goiko ebakortzak errotik atera dizkiete, behekoak makurtuak hazi ahal izateko. Letaginen luzerak animalari balioa ematen dio, eta gainera, emazteak erosteko balio dute. Bestalde, estatus ona lortzeko, gizonik garrantzitsuenen laguntza eta baimena behar dira, horretarako haien interesak bete behar direlarik. Nimangi gizartean emakumeek ere gizarte-estatusa lor dezakete. Horretarako, beren labore-lurren ondoan dauden basoko argietan aldi baterako aterpeak egiten dituzte, izan ere, zeremoniek egun batzuk irauten dute. Sarritan, familiako emakume batzuek batera gizartearen maila berdina lortzen dute. Zeremonia hauean, emakume hauei eskuineko ebakortza kentzen diete. Erritu mingarria denez, hamar egun lehenago, emakume hauek ez dute lan egiten eta elikagai biguntzeko. Hortza ateratzeko ordua helduean, lurrean ahoz gora etzan ohi dira, haginaren artean egurrezko zati bat helduz. Gero, klaneko gizon bat haien gainetik kokatzen da eta aterako den ebakortzaren gainean makila bat jartzen du, eta gero harri batekin makilaren beste muturrean kolpatzen du. Kolpe batzuk eman ondoren, ebakortza nahikoa ahuldu ondoren, atzamarrekin kentzen dute. Odoljarioa mozteko, ebakortzaren zuloaren barruan zenbait landaren sustrai berotuak

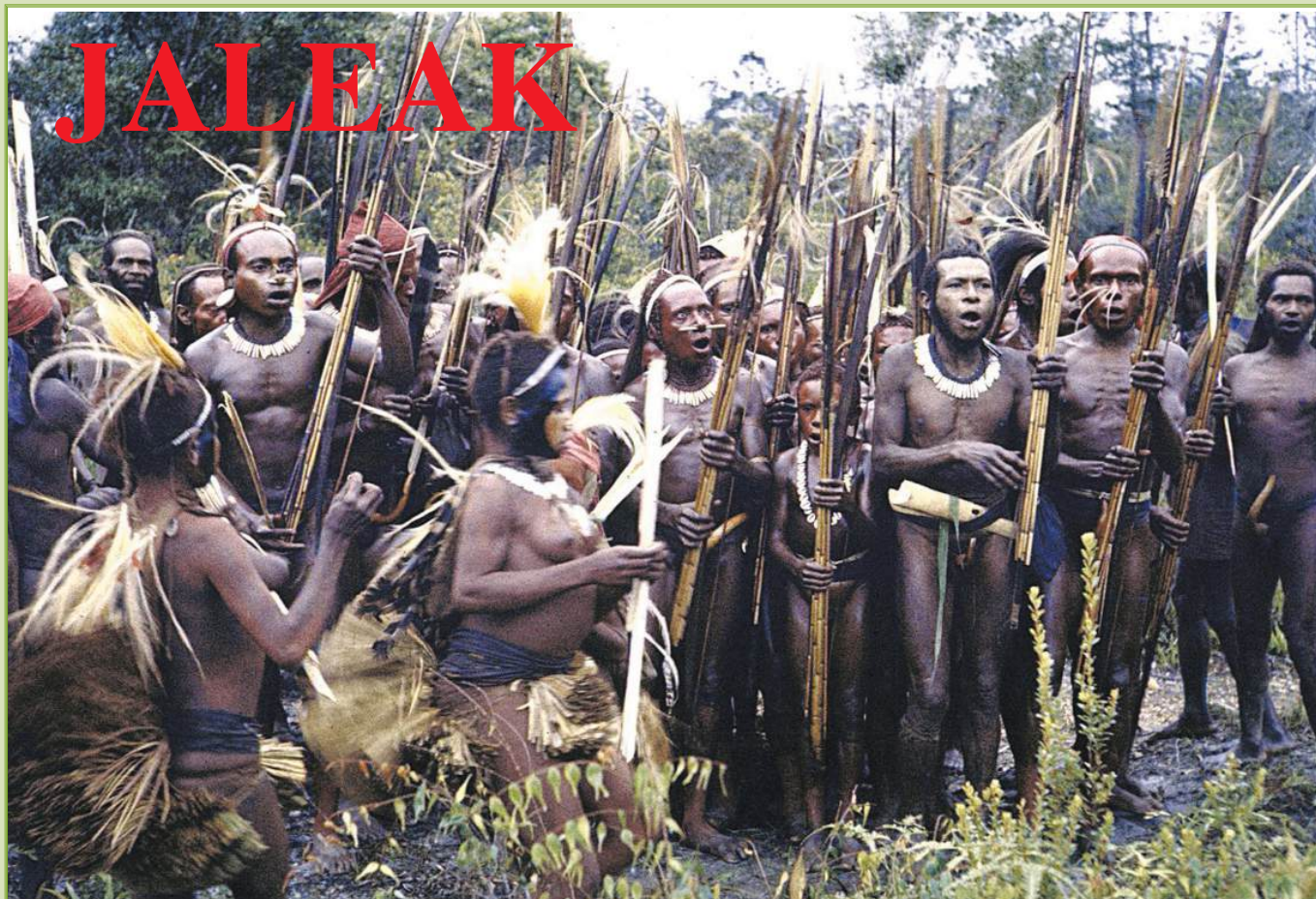
(txingarretan) kokatzen dira. Goi-mailako Nimangiek ospe handia izateaz gain, emakumei hil ondoren hileta konplexuagoak edukitzeko aukera ematen diete. Zenbat eta konplexuagoa izan hileta, orduan eta ohore handiagoak ematen dizkiote hildakoaren izpirituari.

Hileta-erritu konplexua

Mbotgoteentzat hileta-zeremoniak oso garrantzitsuak dira; hain dira garrantzitsuak, ezen batzuetan, tribuko garrantzizko gizona bada, urte osoa behar baitute ospatzeko. Bere bizitzan zuen mailak prestakuntza ona eman zion beste mundurako. Hil zenean, zeremonia hasi zen: Bere gorpua garbitu ondoren, buztinez estali zuten. Gero, suspentsorea eta azalezko gerriko berria jarri zizkieten, eta zerrietan eta estalkietan familiako etxola batera eraman zuten. Ondoren, etzanda, burua hormaren kontra eta oinak gelaren erdirantz kokatuta izan zen. Hau egin zuten bitartean, beste talde batek hildakoaren inguruan ubidetxo bat zulatu zuen (15 cm-ko sakonerakoa). Gizonak, gorpua inguruan zirkuluerdi batean eseri ziren, hasperen eginez gelditu gabe, baina mukiak kendu gabe, izan ere, hau egitekotan, beren errituetan adeigabetasun larria izango zen. Tropikoetan, gorpua egun gutxitan puzten dira, eta umore fisiologikoak irtetzen hasten dira; orduan, ubidetxoak bere funtzioa betetzeari ekiten zion. Gorpua hertzean, hostoez estali eta zerraldo batean kokatu zuten. Modu honetan, hilabete osoa egon zen. Emeek janaria prestatzen zuten, umeek jolasten zuten, eta guztiek gorpua gerizpean lo egiten zuten. Bizitzak ohiko itxura zuen, baina ahotsaren tonua baxuagoa zen. Prestakuntzek behar zuten denbora osoan zehar, hara hurbiltzea debekatua zegoen, han egoteko eta zeremonian parte hartzeko eskubidea ordaindu ez zutenentzat (txerri hortzuekin). Bakarrik hiletaren egunean hurbil zitezkeen hara. Etxolan behar zuten denbora pasa ondoren, gorpua lur-eremu-za zeremonia egiteko eraman zuten. Horretarako, prozesioa

egin zuten, zahar bat buru zutela, zeinek arku bat sei sokaz eraman baitzuen. Lau gizonek, buztin gorri margoturik, zerraldo bizkarrean eraman zuten. Segizioa zenbait aldiz zeremonietako danborren ondorekin igaro zen, eta azkenean gorpua banbuzko kainabera altuekin egin zuten etxola batean utzi zuten. Lurzorutik bederatzi metrora, paldorik altuena koroatuz, ahaide baten garezurrak eszena ikusten zuen. Kanean, uso eta saguzarrez egindako taila txikiak kokatzen zituzten, izan ere, Mbotgoteek pentsatzen dute halako tailek hildakoaren izpirituari itsasoaren ur azpian atsedean hartzeko lekua aurkitzen lagunduko diotela. Betiko paradisua herri honentzat honzdoetan dago, mendirik igotzeko edo baratarik landatzeko beharrik gabe, baina txerri ugari dago, eta horregatik etengabe dantza egin daiteke. Zeremonian parte hartzen duten kideek tailen aurrean gau osoa dantzatzeko, horrela hildakoarekiko eta herriskako izpirituarekin begirunea erakutsiz. Haiek uste dute hileta on bat egitea izpirituarekin atsegin dutela, eta haiek hiletaren truke txerri asko ematen dizkiete. Iluntzean, gosea agertzen denean, gonbidatuek hileta irauten duen egunetarako txerri batzuk hiltzen dituzte, jateko. Denboraldi honetan egurrezko taila bat egiten dute, "Chambaramba", honek hiltzeko ulean, hildakoaren aberastasuna eta bere gizarte-maila irudikatzen ditu, eta hileta-etxolan kokatzen dute. Hileta-errituaren azken fasea gizonen (iratze estalirik) prozesio luze batean datza, "Chambaramba"-ren aurrean bukatzen dena. Hementxe, partaide bakoitzari flamen bat (lore apainduta) jasotzen diote. Orduan, berriro txerri asko hiltzen dituzte, partaideek eta ikusle guztiek banketean parte hartzeko eta horrela errituaren amaierara heltzeko. Une hau iristean, Mbotgoteak beren ohiko lanetara itzul daitezke, orain izpirituaren babesa eta borondate ona kontatzeko seguru egon daitezkeelarik. Batzuetan, koprazko plantazioetan lan egitera joaten dira, dirua lortzeko; modu honetan aizkorak eta aihotzak eros ditzaten. Dena den, herri honen kide gutxi dira zibilizazioarengatik interesa dutenak, eta nahiz eta Kristautasunari buruzko gaiak entzun, erlijio honetaz paso egiten dute.

Ginea Berriko alde menditsuetan bizi den herri primitibo honen ustez, zeinek gizajaletasuna praktikatzen baitu, mendekurik handiena etsaien gorputza jatea da.

Ginea Berriko alde menditsuetan bizi diren Jale herrientzat (Baliem haraneko ekialdean), gerra beren bizimoduaren parte da. Herrixka bereko kideen aurka, haran bereko beste herrixen aurka edo beste eskualdeetako jenderekin borrokatzen dute. Etsaitasunak bizitza osoa iraun dezake, tregozko aldiak tartekatuz, edo egun bakarrean konponbide bat aurki daiteke. Antropofagia praktikatuz, haientzat, mendekurik handiena etsaien gorputza jatea da. Antropologoek kanibalismoaren fenomeno azaltzen saiatuz aurkitu dute gizarteetan, non mutilak beren amen menpean baitaude, eta non aitek paperik ez duten, indarkeria maila oso altua dela. Beste ikerketa etnologiko batzuek adierazten dute, familiako talde txikiak badaude eta batasun politiko moduan funtzionatzen badute, gerra gizartearen barruan liskarrak konpontzeko oso

erabilgarria dela. Bi ideia hauek Jaleei aplikatu dakizkieke. Kooperazio politikoari dagokionez, esan daiteke beste herrixken erasoak agertu arte ez dagoela kooperaziorik. Horregatik, faktore hauek oso nagusiak dira herri honen gerra-modua azaltzeko. Jaleek ez dute gerlarik egiten lurralde gehiago lortzeko edo sinesmen politikoak inposatzeko; normalean hainbat irain mendekatzeko borrokatzen dute, adibidez, adulteriogatik edo lapu-

rretagatik. Liskarraren iraupena bi taldeen arteko lehenengo elkartzearen emaitzaren eta herrixka etsaien arteko distantziaren arabera da. Batailetan duten portaera gerillaren taktiketan oinarritzen da. Inbasio bat gertatzen denean, umeak eta emakumeak herrixkatik joaten dira, ahaideen edo lagunuen herrixketara. Azken baliabide gisa, gerlariak "Gizonen Etxean" babesten dira; leku hau magikoa denez, tabu batek erre egitea

eragozten du. Hala ere, guda maila honetara iritsiz gero, irabazleek herrixkaren beste zatia arpatzen dute, gero erre egiteko. Gainera, gerra egoera mantentzen da bi herrixkek elkarrekin zeremonia bat egin arte: txerri-boda eta erritual-janaria. Hala ere, bi herrixen arteko negoziatzioek urteak iraun ditzakete, baina argi dago dantzen ospakizunek eta txerrien trukeak bakea berresten dutela.

Haran bereko tribuen arteko liskarrak badira, arau gisa, ez dute kanibalismoa onartzen, izan ere, Jaleek uste dute "ezagutzen dituzten pertsonak jatea debekatuta dagoela". Dena den, mendikateek bananduta dauden herrixen arteko borroketan,

antropofagia liskarraren parte da.

Herriak txikiak

Jale herrixkek tamaina aldakorra dute, 12 eta 100 etxola bitarteko kopurua izan dezakete. Herriak bakoitza harresi zirkular batez inguratuta dago, enborrez egina. Herriak hauek bi auzo edo gehiago izan ohi dituzte, eta horietako bakoitzean gizonen etxe bat dago, inguruan familiako etxolekin. Familiako etxola ezkontuta dagoen emakumearentzat da, baita bere neska ezkongabeentzat eta oraindik hasi ez diren semeentzat ere. Senar-emazte poligamoetan, emazte guztiek etxola bera parte-

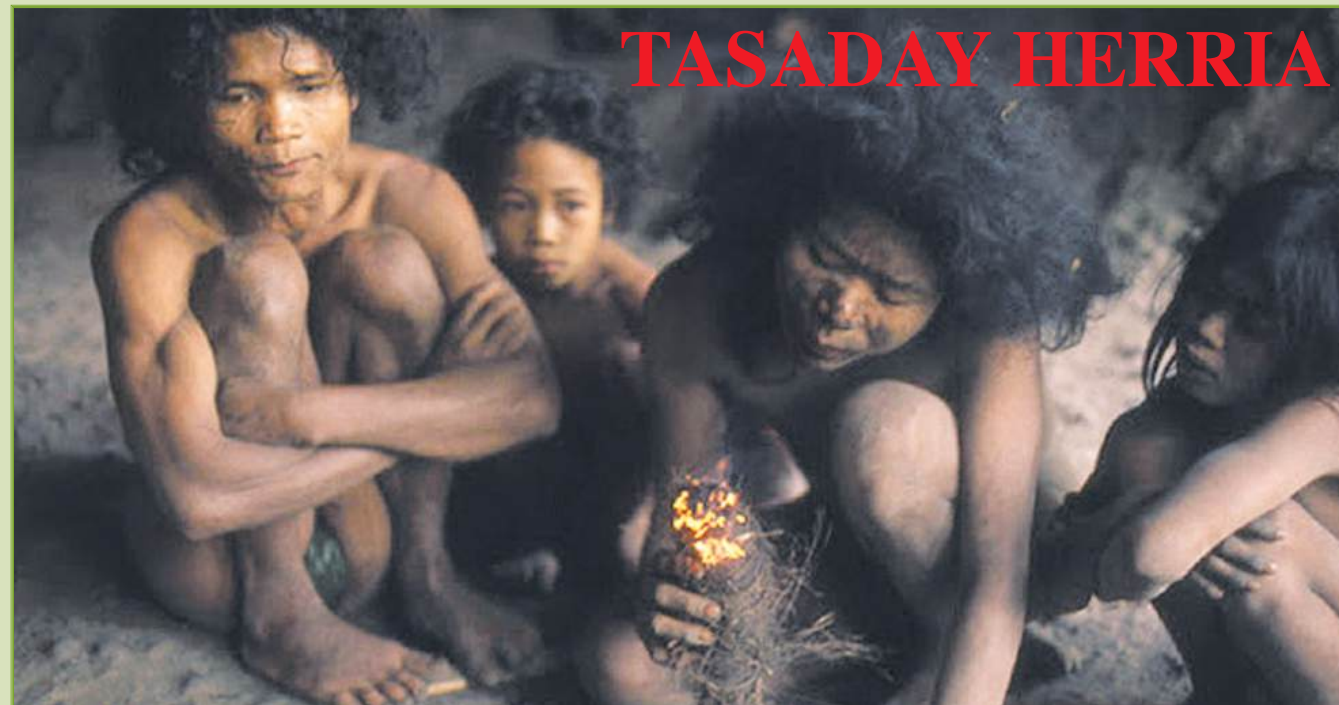
katu dezakete, baina ohikoa da bakoitzak berea izatea. Gizonen etxea "Etxe Sakratua" da, eta hemen bizi dira hasi diren gizon guztiak. Erritu guztiak bertan burutzen dira, eta emakumeek eta hasi gabeko mutilek ezin dute bertara sartu, tabu bat delako. Gizartearen harremanetan, hastapena eta ezkontza prozesu osagarriak dira. Neska bat ezkontzen denean, bere etxea uzten du senarraren ahaideen etxera joateko. Bestalde, mutilaren hastapenak esan nahi du gizonen etxean sar daitekeela eta bere leinuaren kide bihurtzen dela. Prozesu hauek guztiak sinbolikoki txerrien trukearekin adierazten dira. Etxeko animaliak txerriak eta txakurrak dira.

Ezkontzeko zorian dagoen gizonak txerri bat eman behar du emazte-gaiaren ahaideei, ezkontza ospatzeko. Era berean, hasi den mutilaren ahaideek txerri bat ematen diote amaren ahaideei, mutila leinura gehitzeko.

Pubertaroan sexu-harremanak edukitzea debekatuta dago. Ia neska guztiak oso gazte ezkontzen dira, eta sexu-harremanak ezkontuta dagoen emakume batekin zigortu egiten dira. Ezkontza baino lehen sexu-harremanak edukitzea oso zaila da. Gainera, emakumea haurdun dagoenean, gizonak ez du familiako etxolan lo egiten eta tabu batean sartzen da: umea jaiotzen denetik lau urte igaro arte ez da berriro bere emaztearengana hurbiltzen.

TASADAY HERRIA

Filipinetako oihan tropikaletako gune ezkutuenetan, Lurraren herri primitiboenetariko bat bizi da: Tasaday Herria. 1971. urtean aurkitu zuten. Hasieran, bere kideak Harri Aroan bezala bizi zirela pentsatu zen, ehizaz eta biltzez elikatuz, eta kobazuloetan biziz. Hala ere, ikerketa geroago egin ziren, eta horiek erakutsi zuten benetan nekazari talde batetik banatu zirela eta euri-basora sartu zirela, nekazaritza bertan behera utziz eta bizitza erdi-nomada eta biltzailea hartuz.

Talde txiki bat dira, 100 pertsona ingurukoa. Ehizaz eta biltzez bizi dira. Mindanaoko Hegoaldean, Hegoaldeko Korobato probintziako mendietako kobazuloetan bizi dira (1.200 metro itsas mailatik gora). Hizkuntzaren analisi linguistikoei (Manobo hizkuntzaren antzeko dialektoa) adierazten dute orain

dela gutxi, XIX. mendean gutxi gorabehera, Korobato probintziatik, Manobo nekazari talde batetik banatu zirela, eta euri-basora sartu zirela orain bizi diren gune horietara arte, nekazaritza utziz eta bizitza erdi-nomada eta biltzailea hartuz. Litekeena da Blit herriskarekin harremanak izatea, bai komertzialak bai bestelakoak. Garai hartan herriska hori Hegomendebalderantz zegoen, eta hiru ordu behar zituzten hara iristeko.

Oso gutxi dakigu beren ohiturei eta bizimoduari buruz. Haientzat nekazaritza ez da beharrezkoa; ez dute ezer lantzen, ez dute zeramikarik egiten, ezta ehunik edo metalezko lanik ere. Etxerik ere ez dute egiten, kobazuloetan bizi baitira. Gurasoek harreman estuak dituzte seme-alabekin, eta fruituak biltzen eta animaliak ehizatzen irakasten diete.

Antropologoek aurkitu dute ehizatutako animaliekin trukeak egiten dituztela, eta sarritan animalia horiek ketzen dituztela hurbileko herriak populatuetan.

Beren dieta haragizkoa da, basoko fruituekin eta landareekin osatua. Douglas Yen etnobotanikoak, 80ko hamarkadan, herri autoktono eta gutxiengo hau ikertu zuen, eta zalantzan jarri zuen beren dieta osasuntsua izango ote zen, eta epe motzean ikerketa berriak egitearen beharra iradoki zuen, baina orain arte inork ez du egin. Tasaday Herria munduko herri autoktono eta gutxiengo ezezagunenetako bat da, eta bere lurrak eta eskubideak babestu behar dira.

IZAN ZAITEZ

BILBAO WiFi+)))

Europako lehen WiFi
Sare Publikoak,
segurtasun-bermea
duenak, **zure gailuak
infektatuta badaude
abisatzen dizu eta
malwarea
blokeatzen du.**

Bilbao
UDALA
AYUNTAMIENTO

Erregistratu
www.bilbaowifi.eus-en eta
ezagutu gure
zibersegurtasuneko aholkuak.